
Empowering Informal Settlements by Emphasizing the Social Capital Approach (Case Study: the City of Islamshahr)¹

Roqie Beidi Gharaghyeh ^{1*}, Azade Arbabi Sabzevari ²

¹MA in Geography & Urban Planning –Spatial Planning, Islamic Azad University of Islamshahr Branch, Iran.

²Assistant Professor, Department of Geography & Urban Planning –Spatial Planning, Islamic Azad University of Islamshahr Branch, Iran.

Received Date: 27 August 2022 **Accepted Date:** 02 November 2022

Abstract

Background and Aim: Islamshahr has been one of the main destinations of immigrants to Tehran in recent decades, these immigrants who migrated from villages and cities near and far to Islamshahr. In many cases, without any investigation or coordination or adaptation to the new environment, unauthorized construction has been carried out in urban areas and villages close to the city and informal settlements have been formed. Improper health conditions, lack of proper infrastructure, lack of urban services, high population density, low-income groups, the existence of informal jobs, and most importantly, the high level of anomalies and social harms are the set of characteristics and conditions that the residents of the informal settlements of Islamshahr are facing. The main goal of this research is to analyze the empowerment of informal settlements with an emphasis on the social capital approach in Islamshahr city.

Methods: In terms of purpose, this research is applied research, and in terms of methodology, it is classified as descriptive-analytical research. The population of the statistical community is 548,620 people and the sample size is equal to 384 people. In analyzing the data obtained from the questionnaire, descriptive statistics such as mean, median, frequency, frequency percentage, etc. will be used, and in order to prove the research hypotheses, inferential statistics methods such as Pearson's correlation coefficient, sample t-test, etc. will be used. The city of Islamshahr is located in the geographical position of 51 degrees and 14 minutes east longitude and 35 degrees and 33 minutes north latitude.

Findings and Conclusion: The results show that based on the average scores extracted from the questionnaires and the results of the sample T-Tech test, 33 studied indicators were placed in two levels (relative compliance, low compliance) in terms of compliance with the standard model, i.e. number three. The results showed that 12 indicators are at the level of relative compliance and 21 indicators are at the level of low compliance. Also, the results show that there is a significant relationship between the social capital variable and the empowerment of the informal settlement of Islamshahr. The direction of the relationship between social capital and empowerment is positive and significant, according to the correlation number (0.672), the intensity of the correlation is moderate. The results have shown that increasing social capital empowers the informal settlement of Islamshahr.

Keywords: Empowerment, Informal settlements, Informal settlement, Social capital, Islamshahr.

---

¹ This article is extracted from the MA dissertation entitled “**Empowering Informal Settlements by Emphasizing the Social Capital Approach (Case Study: the City of Islamshahr)**” of the first author's with the Supervisor of the Second author's in Islamic Azad University of Islamshahr, Iran.

* Corresponding Author: badiyegh@gmail.com

Cite this article: Beidi ,R., Arbabi Sabzevari, A. (2022). Empowering Informal Settlements by Emphasizing the Social Capital Approach(Case Study:the City of Islamshahr). *Journal of Sustainable Urban & Regional Development Studies (JSURDS)*, 3(3),1-23.

توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر اسلامشهر)^۱

رقیه بدیعی قراقیه^{*}، آزاده اربابی سبزواری^۲

۱. کارشناس ارشد جغرافیا برنامه ریزی شهری-آمایش سرزمین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر، ایران.

۲. استادیار گروه جغرافیا برنامه ریزی شهری-آمایش سرزمین، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۶/۰۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۸/۱۱

چکیده

زمینه و هدف: اسلامشهر یکی از مقاصد اصلی مهاجرین به تهران در دهه های اخیر بوده است، این مهاجرین که از روستاها و شهرهای دور و نزدیک به اسلامشهر مهاجرت کرده‌اند. در بسیاری از موارد بدون هر بررسی یا هماهنگی یا سازگاری با محیط جدید به ساخت و ساز غیر مجاز در محدوده شهری و نیز روستاهای نزدیک به شهر اقدام نموده و سکونتگاه‌های غیررسمی را شکل داده‌اند. شرایط نامناسب بهداشتی، فقدان زیرساخت‌های مناسب، فقدان خدمات شهری، تراکم بالای جمعیت، اجتماع گروه‌های کم‌درآمد، وجود مشاغل غیررسمی و از همه مهم‌تر بالا بودن ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی مجموعه ویژگی‌ها و شرایطی هستند که ساکنان محلات اسکان غیررسمی شهر اسلامشهر با آن روبه‌رو هستند. هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیلی بر توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد سرمایه اجتماعی در شهر اسلامشهر می‌باشد.

روش بررسی: این تحقیق به لحاظ هدف جز تحقیقات کاربردی و به لحاظ روش‌شناسی در رسته تحقیقات توصیفی-تحلیلی قرار می‌گیرد. جمعیت جامعه آماری که ۵۴۸۶۲۰ نفر می‌باشد و حجم نمونه برابر با ۳۸۴ نفر می‌باشد. در تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه از آمار توصیفی همچون میانگین، میانه، فراوانی، درصد فراوانی و... استفاده خواهد شد و در جهت اثبات فرضیات پژوهش نیز از روش‌های آمار استنباطی همچون ضریب همبستگی پیرسون و آزمون تی تک نمونه ای و... استفاده شده است.

یافته‌ها و نتیجه‌گیری: نتایج نشان می‌دهد براساس نمرات میانگین مستخرج از پرسشنامه‌ها و آزمون تی تک نمونه ای، ۳۳ شاخص مورد مطالعه در دو سطح (انطباق نسبی، انطباق پایین) از لحاظ انطباق با الگوی استاندارد یعنی عدد سه قرار گرفتند. نتایج نشان داد که ۱۲ شاخص در سطح انطباق نسبی و ۲۱ شاخص در سطح انطباق پایین قرار دارند. همچنین بین متغیر سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی اسلامشهر رابطه معناداری وجود دارد. جهت رابطه بین سرمایه اجتماعی و توانمندسازی مثبت و معنادار است با توجه به عدد همبستگی (۰٫۶۷۲)، شدت همبستگی در حد متوسط است. نتایج بیانگر این بوده است که افزایش سرمایه اجتماعی موجب توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی شهر اسلامشهر می‌شود.

کلید واژه‌ها: توانمندسازی، سکونتگاه‌های غیررسمی، اسکان غیررسمی، سرمایه اجتماعی، اسلامشهر.

^۱ این مقاله مستخرج از پایان نامه دوره کارشناسی ارشد تحت عنوان توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر اسلامشهر نویسنده اول به راهنمایی نویسنده دوم دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر ایران است.

* نویسنده مسئول: badiyegh@gmail.com

ارجاع به این مقاله: بدیعی قراقیه، رقیه؛ اربابی سبزواری، آزاده. (۱۴۰۱). توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: شهر اسلامشهر)، فصلنامه مطالعات توسعه پایدار شهری و منطقه‌ای، ۳(۳)، ۱-۳۳.

مقدمه و بیان مسأله

شهرنشینی نوعی شیوه زندگی است که به همراه خود پدیده‌های مختلفی را برای زندگی بشر ایجاد کرده است؛ به عبارت دیگر نتایج و پیامدهای شهرنشینی ابعاد مثبت و منفی مختلفی داشته است (Sargolzaei Javan & Hadiani, 2016: 187). همچنین رشد شتابان عمدتاً تقاضای شدیدی برای مسکن، خدمات، اشتغال و... به وجود آورده (Zangeneh & Hosseinabadi, 2013: 158). برای مثال با تمرکز فقر در شهرها در طول چند قرن اخیر و به موزات صنعتی شدن جهان، مشکل نابرابری خدمات رسانی و مسکن پر ازدحام به مثابه جنبه‌ای نامطلوب از زندگی شهری نمایان گشت (Zali et al., 2014: 116). در واقع چنین روندی با عینیت یافتن جنبه‌های کالبدی فقر در قالب محله‌های فقیرنشین و اسکان غیررسمی به مشخصه اکثر شهرهای بزرگ کشورهای در حال توسعه بدل شده است. در واقع اسکان غیررسمی یکی از چهره‌های بارز فقر شهری است که در درون یا مجاور شهرها (به ویژه شهرهای بزرگ) به شکلی خودرو، فاقد مجوز ساختمان و برنامه رسمی شهرسازی با تجمعی از افراد کم درآمد و سطح نازلی از کمیت و کیفیت زندگی شکل می‌گیرد و با عناوینی همچون: سکونتگاه‌های حاشیه‌ای، اسکان غیررسمی، سکونتگاه‌های خودرو و نابسامان و محلات آلودگی نامیده می‌شود. این پدیده محصول سر برآوردن و بالیدن نظام سرمایه داری است. مساله‌ایی که به غلط و گاه به اصرار حاشیه نشینی نیز خوانده می‌شود (Zali et al., 2014: 116).

سکونتگاه‌های غیررسمی معلول شهرنشینی مدرن و گفتمان پیشرفت در عصر روشنگری است (پیری و رضاییان، ۱۳۹۳: ۹۴). به عبارتی شکلی از اسکان گروه‌های کم درآمد و مهاجر در نقاط آسیب پذیر است که به صورت خودرو و فاقد مجوز رسمی ایجاد می‌شود (UN- Habitat, 2013) با توجه به فقدان پاسخ مناسب به افزایش تقاضای مسکن در شهرهای مهاجرپذیر اسکان غیررسمی راه حلی منطقی است که افراد در پاسخ به نیاز سرپناه خویش اندیشیده‌اند (Nassar & Elsayed, 2017: 2).

در کشور ایران نیز، همراه با سایر کشورهای در حال توسعه جهان شاهد رشد و گسترش شهرنشینی و متعاقب آن اسکان غیررسمی بوده‌ایم که مهمترین اثر و بدترین پیامد ناگوار مهاجرت عظیم به شهرها، شکل‌گیری و پیدایش بحران حاشیه نشینی است که این مناطق با مشکلات بنیادین از قبیل فقر، بیسواد، سطح پایین آگاهی، نرخ بیکاری، سکونت غیررسمی، اشتغال غیررسمی و... دست به گریبانند. در حال حاضر با توجه به آمار موجود در حدود ۸ میلیون نفر در ایران در این سکونتگاه‌های زندگی می‌کنند که از دهه ۷۰ به بعد با گسترش ابعاد آن نه تنها سکونتگاه‌های غیررسمی بلکه در مواردی حتی مناطق دیگر را نیز تحت تاثیر قرار خواهند داد (Sargolzaei Javan & Hadiani, 2015: 188-189).

این گونه سکونتگاه‌ها هرچند جلوه‌ای از فقر است اما بازتاب کاستی‌ها و نارسایی‌ها سیاست‌های دولتی و بازار رسمی نیز محسوب می‌شوند. اسکان غیررسمی به سبب باز تولید فقر و گسترش آن، به مخاطره انداختن محیط زیست و تحمیل هزینه‌ای بیشتر برای حل مشکلات در مقایسه با هزینه پیشگیری از آن‌ها، تهدید جدی برای پایداری و انسجام جامعه شهری و نیازمند تدابیر ویژه‌ای برای ساماندهی وضعیت کنونی و جلوگیری از گسترش آن‌ها در آینده است. از آن جا که اسکان غیررسمی از زمینه‌ای فراتر از مکان آن نشات می‌گیرد و بر محیطی فراتر از مکان آن نیز تاثیر می‌گذارد، چاره جویی این مساله به سیاست گذاری و اقداماتی نه فقط در سطح محلی آن، بلکه در سطح ملی نیاز دارد. به سبب این که سرمایه اجتماعی میراث روابط اجتماعی است و کنش جمعی را تسهیل می‌کند می‌تواند در فرآیندی به نام توانمندسازی، از راه توسعه و گسترش نفوذ و قابلیت افراد و تیم‌ها به بهبود و بهسازی مستمر عملکرد در محدوده زندگی کمک نماید (Massoud & Haqvardian, 2011: 129).

توانمندسازی، زمینه‌سازی برای ارتقای شرایط اجتماع محلی از راه گسترش و به کارگیری ظرفیت‌های موجود است. لذا در گذر زمان و با شکست رویکردهای گذشته به چاره جویی برای سکونتگاه‌های غیررسمی، در رویکردهای نوین توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، تاکید زیادی بر تقویت سرمایه اجتماعی شده است (Moshiri et al., 2012: 2).

از این رو توانمندسازی از طریق سرمایه اجتماعی سبب ایجاد قابلیت در افراد و گروه‌های ناتوان برای مشارکت فعال و آگاهانه در تامین رفاه فردی و اجتماعی می‌شود (Asadi Mahal Chali, 2014: 20).

از آنجایی که اساس موفقیت در توانمندسازی تاکید بر استفاده از ظرفیت‌های درونی و پتانسیل‌های مکان در ابعاد مختلف است لذا استفاده از شیوه مشارکت در توانمندسازی این نوع از سکونتگاه‌ها عملاً مردم را در فرآیند طراحی، بهره برداری و اجرا درگیر خواهد کرد. استفاده از پتانسیل‌های مردمی به شرط مشارکت پذیری آنان در فرآیند توانمندسازی ضرورت فرآیند برنامه‌ریزی را به سمت راهبردهای افزایش سرمایه اجتماعی راهنمایی کرده است (Asadi Mahal Chali, 2014: 2).

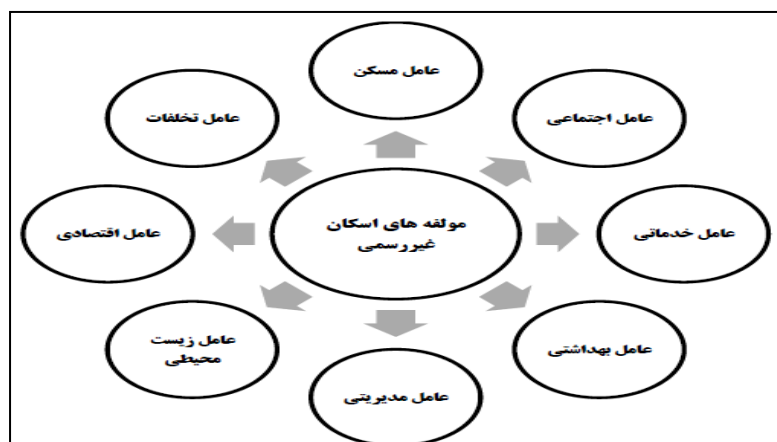
یکی از نمونه‌های اسکان غیررسمی که در مجاور کلانشهر تهران شکل گرفته است، شهر اسلامشهر می‌باشد. این شهر یکی از مقاصد اصلی مهاجرین به تهران در دهه‌های اخیر بوده است، این مهاجرین جذب شده به حاشیه این کلان شهر، به علت نداشتن تخصص و مهارت و همچنین نداشتن سرمایه قادر به جذب در بدنه اصلی شهر تهران نبوده، از این رو در اسلامشهر ساکن شده‌اند. این مهاجرین که از روستاها و شهرهای دور و نزدیک به اسلامشهر مهاجرت کرده‌اند. در بسیاری از موارد بدون هر بررسی یا هماهنگی یا سازگاری با محیط جدید به ساخت و ساز غیر مجاز در محدوده شهری و نیز روستاهای نزدیک به شهر اقدام نموده و سکونتگاه‌های غیررسمی را شکل داده‌اند. برخورداری از مسکن ارزان همراه با نداشتن موانع قانونی ساخت و ساز مهمترین مزیت خانوارهای جدید در اطراف تهران بوده و این امر موجب تسریع در شکل‌گیری این گونه از ساخت و سازها شده است. گسترش و رشد سریع فیزیکی و جمعیتی اسلامشهر مسائل و مشکلات فراوانی را ایجاد نموده است. شرایط نامناسب بهداشتی، فقدان زیرساخت‌های مناسب، فقدان خدمات شهری، تراکم بالای جمعیت، اجتماع گروه‌های کم‌درآمد، وجود مشاغل غیررسمی و از همه مهم‌تر بالا بودن ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی مجموعه ویژگی‌ها و شرایطی هستند که ساکنان محلات اسکان غیررسمی شهر اسلامشهر با آن روبه‌رو هستند. بنابراین بررسی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد سرمایه اجتماعی در شهر اسلامشهر دارای اهمیت فراوانی است که در این پژوهش بدان پرداخته می‌شود.

مبانی نظری پژوهش

شهرها در کشورهای در حال توسعه به تناسب افزایش جمعیت به سرعت در حال گسترش هستند. با تمرکز فقر در شهرها و به موازات صنعتی شدن جهان، مشکل نابرابری خدمات رسانی و مسکن پر ازدحام، به مثابه جنبه‌ای نامطلوب از زندگی شهری نمایان شد. چنین روندی با عینیت یافتن جنبه‌های کالبی فقر در قالب محله‌های فقیر نشین و اسکان غیررسمی، به مشخصه اکثر شهرهای بزرگ کشورهای در حال توسعه تبدیل شد (Kellett, 2011: 3). برای اولین بار در تاریخ، بیش از نیمی از مردم جهان، یعنی ۵۴ درصد در سال ۲۰۱۴، در شهرها زندگی می‌کنند که پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۵۰ این نسبت به ۶۶ درصد افزایش یابد (UN-Habitat, 2014).

سابقه پرداختن به اسکان غیررسمی، به نوشته‌های متفکرینی چون مارشال کلینارد، رابرت پارک، جان ترنر و چارلز آبرامز باز می‌گردد. کلینارد در تعریف سکونتگاه غیررسمی چنین می‌گوید: سکونتگاه غیررسمی، خرده فرهنگی با مجموعه‌ای از هنجارهاست که در محله‌هایی با بهداشت کم، انحرافات اجتماعی و ویژگی‌هایی از جمله انزوای اجتماعی

همراه است. به اعتقاد ترنر «مسکن خودساخته تهدیستان شهری، نوعی برنامه‌ریزی مردمی در جوامعی است که برای مسکن اقشار کم درآمد برنامه‌ای ندارد» (Khorasani Moghadam et al., 2017: 237). امروزه اسکان غیررسمی که به طور عمدی با تصرف و ساخت غیررسمی زمین و مسکن، رعایت نکردن ضوابط شهری، کمبود خدمات زیرساختی، رشد سریع کالبدی و جمعیتی، اشتغال غالب غیررسمی، ناپایداری سازه‌ای و تاسیساتی، پایین بودن سرانه‌های خدماتی، ناپایداری درآمد و در نهایت، بستر کالبدی مناسب برای رشد آسیب‌های اجتماعی و شکل‌گیری خرده فرهنگ‌های کج رو شناخته می‌شود، تبدیل به چالشی بزرگ در کلان شهرها شده است (Shia et al., 2016: 40).

شکل ۱. مؤلفه های اسکان غیررسمی (Ziyari & Nowzari, 2018: 29)

واژه سرمایه اجتماعی نخستین بار در اوائل قرن بیستم توسط لیدا حنفيان که به اصلاح آموزش و پرورش در سال ۱۹۱۹ میلادی در ویرجینیا مبادرت می‌ورزید، استفاده شد. بعدها در دهه ۱۹۶۰ میلادی جین جیکوبز از این واژه در کتاب اصلی خود استفاده می‌کند و شبکه ارتباطی بین ساکنان قدیمی محله را به عنوان سرمایه اجتماعی غیرقابل جایگزین در شهر مطرح می‌سازد (Ostad, 2018: 1). در این کتاب رابطه سرمایه اجتماعی و نظافت شهری و برخورد با جرم و جنایت مورد بحث و بررسی قرار گرفت. این در حالی است که عده‌ای نتیجه سرمایه اجتماعی را در افزایش کنترل‌های اجتماعی و نوعی هنجارمندسازی اجتماعی یافته‌اند. محققان سرمایه اجتماعی را موثر بر پایداری اجتماعی در سطح محله، کاهش دهنده هزینه‌های مبادله و توانمندساز اقتصادی، موثر بر پایداری محیطی و اقتصادی در تمام سطوح می‌دانند. از خصوصیات این سرمایه تقویت آن به واسطه هزینه شدن آن است. به بیانی دیگر هر چه این سرمایه بیشتر به کار گرفته شود، باعث تولید و بازتولید آن می‌شود و هرچه بیمصرف بماند، از توانایی آن کاسته شده یا به عبارتی با فرسایش سرمایه اجتماعی مواجه می‌شود (Massoud & Haqvardian, 2011: 129).

انسان‌ها همواره در جست و جوی یافتن منابعی هستند که امکان تحقق اهداف آن‌ها را افزایش دهد. اینکه چه افرادی را می‌شناسیم و بین ما و دیگران چه نوع ارتباطی برقرار است، در تعیین دستاوردهای زندگی ما نقش مهمی دارد. جامعه‌شناسان از این عامل با عنوان سرمایه اجتماعی نام می‌برند. سرمایه اجتماعی در متون نظری توسعه، به طور گسترده شناخته شده است و پیامدهای مثبتی در رفاه اجتماعی دارد. نبود سرمایه اجتماعی، باعث می‌شود افراد در جامعه مشارکت کمتری داشته باشند و به حاشیه رانده شوند (Qadri & Taqavi, 2013: 113).

بورديو (۱۹۸۶) سرمایه اجتماعی مجموعه منافع بالفعل و بالقوه‌ای است که به داشتن شبکه‌ای از روابط متقابل ناشی از آشنایی، مورد پذیرش قرار گرفتن و شناخته شده بودن، مربوط است. کلمن (۱۹۹۰) سرمایه اجتماعی جنبه‌ای از یک

ساخت اجتماعی را شامل می‌شود و کنش‌های معین افرادی را که درون ساختارند، تسهیل می‌کند. سرمایه اجتماعی به کنشگر اجازه می‌دهد با استفاده از آن به منافع خود دست یابد و ارتباط میان افراد تسهیل شود. پانتام (۱۹۹۵) سرمایه اجتماعی اعتماد، هنجارها و شبکه‌های اجتماعی است، که همکاری اعضا را برای رسیدن به منافع مشترک تحصیل می‌کند. طبق تعریف‌های بیان شده سرمایه اجتماعی در دو دسته کلی تقسیم می‌شوند؛ دسته نخست بر ویژگی‌های فردی سرمایه اجتماعی تاکید می‌کنند و آن را محصول فرآیندهای شبکه‌ای می‌دانند. درحالی که دسته دوم بر ویژگی‌های جمعی سرمایه اجتماعی تمرکز دارند و تجربه مشغولیت در سازمان‌های مدنی را به عنوان امری حیاتی برای آثار مثبت سرمایه اجتماعی مورد توجه قرار می‌دهند (Khorasani Moghadam et al., 2017: 237-239).

توانمندسازی رویکرد حاکم بر این پژوهش است. توانمندسازی رویکردی برای توزیع مناسب منابع اقتصادی و اجتماعی به صورت پایدار است. در این شرایط، زندگی اقشار کم درآمد و فقیر با تکیه بر ظرفیت‌های درونی و اولویت‌بندی نیازها، توسط خود این افراد و مشارکت آن‌ها برای مواجهه با مسائل فقر است. این رویکرد معنقد است که باید افراد به گونه‌ای توانمند ساخت که بتوانند در مورد محیط سکونت خویش تصمیم بگیرند. توانمندسازی دارای دو عنصر مهم عاملیت مدرم و جامع نگرایی نسبت به عامل فقر است. بدین معنا که غلبه بر موانع در فرآیندهای طولانی و با مشارکت فعال گروه‌های ذی نفع میسر است و از سوی دیگر نمی‌توان با بهبود ابعاد خاصی از زندگی گروه‌های در حاشیه (مثال تامین برخی زیرساخت‌ها و خدمات با برخی از امکانات اقتصادی) شاهد توانمندی گروه‌های فوق بود. در کل رویکرد توانمندسازی با نگاهی چندبعدی، جامع‌تر و مردم محورانه‌تر تا حدودی، ضعف‌های قبلی را پوشش می‌دهد. این رویکرد به دنبال تقویت ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی، مدیریتی و کالبدی این سکونتگاه‌ها به صورت جامع است و سعی می‌کند با مشارکت مردم و برنامه‌ریزی برای آن‌ها، مشکل شکاف بین طرح‌ها و نیازهای این ساکنان را مرتفع ساخته و از طرف دیگر با به کارگیری ظرفیت‌های اجتماعی، اقتصادی آن‌ها، بار هزینه‌های سنگین بهسازی این سکونتگاه‌ها را بین دولت و مردم تقسیم کند (Abbasi Livesi et al., 2017: 94-95).

پیشینه پژوهش

کایدل (۲۰۱۱) در پژوهشی که برای شهرداری شهر سووا (Suva) در کشور فیجی انجام داد نشان داده است که سیاست‌هایی مثل اخراج و تخلیه اجباری که امنیت تصرف ساکنان را به خطر می‌اندازد، نتیجه عکس در جلوگیری از رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در فیجی داشته است.

چن و همکاران (۲۰۱۳) در پژوهشی به بررسی مهاجرت از مناطق روستایی به شهری، مهاجرت با تغییر سیاست درون‌زا پرداختند. این مقاله در پی پاسخ به این پرسش است که مهاجرت نیروی کار از روستا به شهرهای چین و تأثیر تبعیض در ارائه خدمات شهری پرداختند. نتایج نشان داد که سیاست‌های درون‌زا و نابرابری ارائه خدمات در روند مهاجرت از روستا به شهر مؤثر است.

ناسیور (۲۰۱۳) در کتاب شهرهای سایه؛ یک میلیارد حاشیه نشین، به این نتیجه رسید که ارتقا کیفیت فضاهای شهری باعث بهبود کیفیت زندگی شده و اثر مثبتی بر روی درک ایمنی در حل و فصل مشکلات سکونتگاه‌های غیررسمی داشته است.

خلیفا (۲۰۱۵) نیز در مقاله‌ای تحت عنوان ارزیابی استراتژی‌های ارتقا سکونتگاه‌های غیررسمی در کشور مصر پرداخته است. نتایج نشان می‌دهد که سکونتگاه‌های غیررسمی یک چالش کلیدی در کشور مصر است که در این کشور با وجود همه تلاش‌ها برای مهار رشد سکونتگاه‌های غیررسمی، این سکونتگاه‌ها پیوسته در حال رشد هستند. بر اساس نتایج روش مشارکتی و سیاست‌های مسکن، سرپناه مقرون به صرفه به فقرای شهری پیشنهاد شد.

چاکرابورتی و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله‌ای تحت عنوان داده‌های موجود در سکونتگاه‌های غیررسمی به این نتیجه رسید که داده‌های فراگیر در مورد شهر می‌تواند برای درک شهرنشینی و یکپارچه‌سازی بهتر سکونتگاه‌های غیررسمی در فرایند مدیریت و برنامه‌ریزی مفید واقع شود.

هرمزبال و پینو (۲۰۱۶) در مقاله‌ای تحت عنوان سکونتگاه‌های غیررسمی: تفسیر تصورات روستایی در نواحی شهری: نمونه موردی شهر دره‌ای ولپریسو (شیلی) با هدف تبیین و بررسی فرآیندهای اجتماعی- فضایی مربوط به استقرار، سازماندهی مجدد و تحکیم زندگی روستایی در سکونتگاه‌های غیررسمی در شهر ولپریسو، از طریق بازنمایی‌های اجتماعی ساکنان نشان داده شده است. در این تحقیق با استفاده از مطالعات پیمایشی و میدانی از ساکنانی که تجارب، انتظارات و اقدامات این بازسازی ذهنی از زندگی روستایی در مناطق شهری خود را نشان می‌دهند، به یک واقعیت اجتماعی- فضایی پیچیده که معنا، نماینده و تصورات اجتماعی مرتبط با زندگی روستایی در سکونتگاه‌های غیررسمی شهر هستند می‌پردازد. فوربس (۲۰۱۹) در مقاله‌ای به مهاجرت و اسکان غیررسمی پرداخته است. در میانمار، قانون اساسی سال ۲۰۰۸ تصریح کرده است که شهروندان حق دارند درجایی که مایل هستند مستقر شوند. در سال ۲۰۱۰، هنگامی که اصلاحات سیاسی و اقتصادی با سرعت بیشتری آغاز شد، مردم با مهاجرت به شهرهای دیگر تصمیم به استفاده از این حق گرفتند. محقق در این پژوهش با استفاده از نظرسنجی از خانوارها به بررسی نقش حیاتی مهاجرات در اقتصاد پرداخته است.

خراسانی مقدم و همکاران (۱۳۹۷) در پژوهشی تحت عنوان شاخص‌های سرمایه اجتماعی مؤثر بر رضایت مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی محله فرحزاد شمالی تهران پرداخته‌اند. هدف محققین از این پژوهش تعیین ابعاد مختلف سرمایه اجتماعی مؤثر بر رضایت مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی و تبیین ارتباط این دو مفهوم در چارچوب اهداف توسعه پایدار است. روش پژوهش توصیفی و همبستگی می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که رضایت مندی از کیفیت زندگی در حد متوسط ۲،۷۲ با میانه نظری ۳ ارزیابی شده است. همچنین در سطح اطمینان ۹۵ درصد ابعاد اعتماد غیررسمی، اعتماد تعمیم یافته، اعتماد رسمی، احساس امنیت، حمایت اجتماعی، همیاری، وساطت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، همکاری و انسجام اجتماعی، بر رضایت مندی تاثیر مثبت و معنادار دارند. بر اساس نتایج رگرسیون چندگانه، متغیر وابسته به طور مستقیم از متغیرهای اعتماد غیررسمی، حمایت اجتماعی، همیاری، مشارکت اجتماعی و اعتماد رسمی، تاثیر می‌پذیرد و این متغیرها حدود ۵۲ درصد تغییرات متغیر وابسته را تبیین می‌کنند.

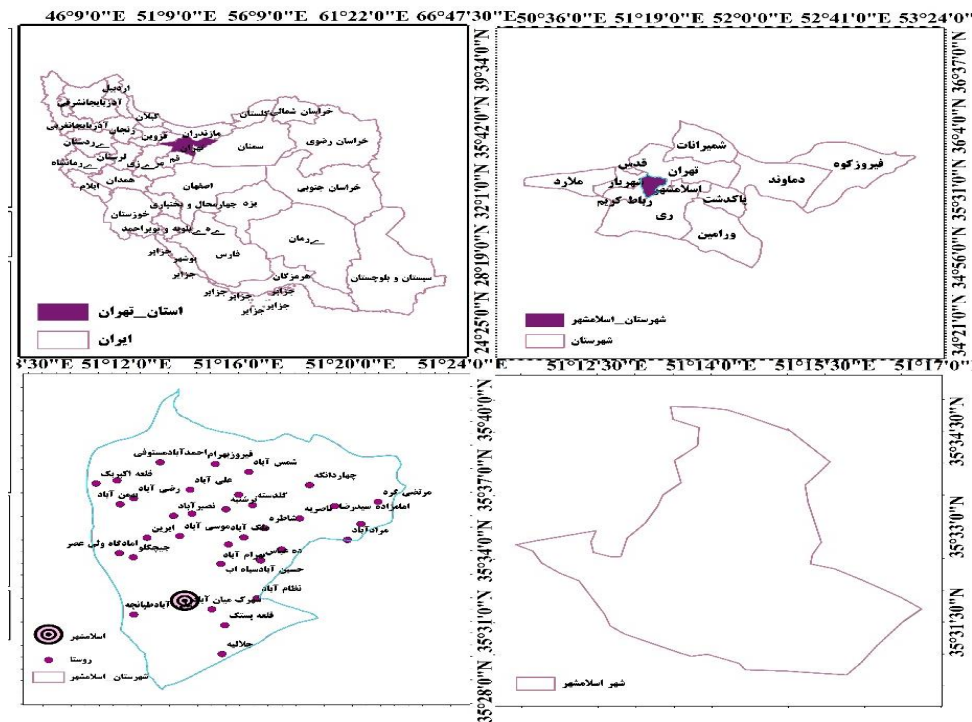
سقای و همکاران (۱۳۹۹) در پژوهشی تحت عنوان تحلیلی بر عوامل کلیدی مؤثر بر گسترش مهاجرت‌های روستایی با تأکید بر مسئله اسکان غیررسمی مطالعه موردی: محله شیرآباد زاهدان پرداخته‌اند. هدف محققین از این پژوهش بررسی عوامل کلیدی مؤثر بر مهاجرت‌های روستایی با تأکید بر مسئله اسکان غیررسمی در محله شیرآباد زاهدان می‌باشد. روش این پژوهش توصیفی- تحلیلی و پیمایشی می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد که چهار عامل کلیدی خشکسالی و کمبود منابع آب، کاهش بهره‌وری و بی‌ارزش شدن بخش کشاورزی، کمبود امکانات زیربنایی در روستاها و تفاوت دستمزد بین شهر و روستا در شکل‌گیری مهاجرت‌های روستایی و تشدید اسکان غیررسمی نقش دارند.

طاهر طلوع دل و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی تحت عنوان بررسی چالش ناپایداری اجتماعی در اسکان غیررسمی مبتنی بر شاخص‌های توسعه پایدار شهری مطالعه موردی: منطقه ۲ تهران محله فرحزاد پرداخته‌اند. هدف این پژوهش شناسایی علل و پیامدهای اجتماعی اسکان غیررسمی ناحیه ۹ منطقه دو شهرداری تهران محله فرحزاد بر اساس شاخص‌های توسعه پایدار شهری می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد بخش عمده اسکان غیررسمی محله فرحزاد می‌باشد. ویژگی اصلی رویکرد توسعه پایدار شهری را می‌توان براساس نظریه تغییر اجتماعی تبیین نمود. این دیدگاه برای ریشه یابی

آسیب‌های شهری به جای نگاه از بیرون به جامعه برای یافتن علل بروز آسیبها و ناپایداری‌های اجتماعی، بیشتر به درون و ساخت اجتماعی- اقتصادی و فرهنگی جامعه شهری نگاه می‌کنند.

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر اسلامشهر در موقعیت جغرافیایی ۵۱ درجه و ۱۴ دقیقه طول شرقی و ۳۵ درجه و ۳۳ دقیقه عرض شمالی قرار دارد. مکان استقرار شهر به نحوی است که در نیمساز زاویه و خط مهم ارتباطی آزاد راه تهران- قزوین و تهران- قم قرار داشته و از طریق محور اتوبان آیت الله سعیدی به منطقه ۱۸ و ۱۹ تهران، توسط یک جاده آسفالت به نام احمدآباد مستوفی به جاده کمربندی آزادگان تهران و کرج و از سمت جنوب نیز از طریق جاده واوان به اتوبان قم ارتباط دارد. این شهر از شمال به اراضی نصیرآباد (نصیر شهر)، از غرب به بخش انتهایی رودخانه کرج و از شرق به رودخانه کن محدود بوده و با ارتفاع متوسط ۱۰۵۰ متر از سطح دریا در پهنه دشت آبرفتی جنوب تهران گسترده شده است به طوری که از یک طرف به تهران و از طرف دیگر با دیگر شهرها و شهرک‌های اقماری تا رباط کریم اتصال می‌یابد (سمیعی، ۱۳۹۵: ۸۴).

شکل ۲. نقشه موقعیت محدوده مورد مطالعه

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق به لحاظ هدف جز تحقیقات کاربردی و به لحاظ روش‌شناسی در رسته تحقیقات توصیفی-تحلیلی قرار گرفته است. پس از تلفیق و ترکیب یافته‌ها با توجه به نیاز تحقیق طبقه‌بندی گردیده. سپس از طریق روش‌های آماری توصیفی و استنباطی، به کمک نرم‌افزارهایی چون SPSS پردازش شده است و مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت. در تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه از آمار توصیفی همچون میانگین، میانه، فراوانی، درصد فراوانی و... استفاده خواهد شد و در جهت اثبات فرضیات پژوهش نیز از روش‌های آمار استنباطی همچون ضریب همبستگی پیرسون و ... استفاده خواهد شد. روش نمونه‌گیری تصادفی ساده که همه اعضا شانس برابر برای انتخاب شدن دارند و با استفاده از فرمول کوکران

جمعیت جامعه آماری که ۵۴۸۶۲۰ نفر می‌باشد و حجم نمونه برابر با ۳۸۴ نفر می‌باشد. در این پژوهش برای سنجش اعتبار، از اعتبار محتوا (پرسشنامه قبل از اجرا در اختیار استاد راهنما و مشاور قرار گرفته و مورد تأیید واقع شده است) و برای تعیین پایایی سؤال‌های پرسشنامه از تکنیک آلفای کرونباخ استفاده گردید. نتیجه پایایی انجام گرفته برای متغیرهای پژوهش به قرار زیر می‌باشد که همگی در سطح عالی قرار دارند.

جدول ۱. پایایی پرسشنامه

متغیرهای پژوهش	Reliability Statistics		
	آلفای کرونباخ	تعداد	تعداد گویه‌ها
شبکه‌ها و گروه‌ها	۰,۷۹۹	۳۸۴	۵
اعتماد اجتماعی	۰,۷۵۶	۳۸۴	۵
اطلاعات و ارتباطات	۰,۷۳۴	۳۸۴	۵
همبستگی اجتماعی	۰,۸۲۳	۳۸۴	۵
مشارکت در فعالیت‌های جمعی	۰,۷۱۶	۳۸۴	۵
اقدامات سیاسی و توانمندسازی فعالیت	۰,۸۵۱	۳۸۴	۴
توانمندسازی	۰,۷۸۱	۳۸۴	۸

تحلیل یافته‌ها

در این پژوهش ابتدا به توصیف وضعیت نمونه آماری پژوهش پرداخته می‌شود. در واقع این بخش به ارائه متغیرهای زمینه‌ای اختصاص دارد. در این راستا وضعیت جنسیت، سن، تحصیلات، مدت اقامت و علت مهاجرت توصیف می‌شود.

جدول ۲. آمار توصیفی پاسخ دهندگان به پرسشنامه

جنسیت سرپرست خانوار	فراوانی	درصد	تحصیلات	فراوانی	درصد
زن	۹۹	۲۵,۸	بی سواد	۳۸	۹,۹
مرد	۲۸۵	۷۴,۲	راهنمایی	۱۵۱	۳۹,۳
جمع	۳۸۴	۱۰۰,۰	دیپلم	۱۳۷	۳۵,۷
سن سرپرست	فراوانی	درصد	فوق دیپلم	۱۶	۴,۲
۳۰-۴۰ سال	۷۲	۱۸,۸	لیسانس	۲۴	۶,۳
۴۱-۵۰ سال	۲۳۶	۶۱,۵	فوق لیسانس و بالاتر	۱۸	۴,۷
۵۱-۶۰ سال	۷۲	۱۸,۸	جمع	۳۸۴	۱۰۰,۰
۶۱ سال و بیشتر	۴	۱,۰			
جمع	۳۸۴	۱۰۰,۰			

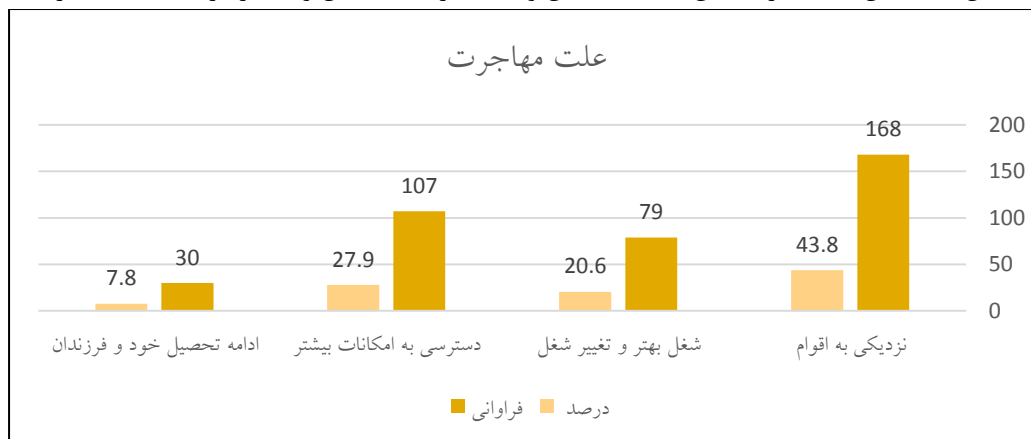
یکی از متغیرهای اصلی در آمار توصیفی وضعیت جنسیت سرپرست خانوار می‌باشد. سرپرستی خانوار اغلب در کشور ما بر عهده مردان است و تنها در مواقعی که مردان به دلایلی مانند از کار افتادگی، معلولیت، اعتیاد، طلاق، فوت، قادر به سرپرستی خانواده خود نباشند، زنان سرپرستی خانواده را بر عهده می‌گیرند. بالا رفتن مقادیر زنان خودسرپرست در خانواده‌ها نشان‌دهنده آشفستگی و اختلال اجتماعی به علت عدم حضور مرد در خانواده است (کرمی، ۱۳۹۴: ۱۱۳). براساس

نتایج پرسشنامه‌ها از مجموع ۳۸۴ نفری که در تکمیل پرسشنامه‌ها همکاری داشتند، ۲۸۵ خانوار (۷۴,۱ درصد) سرپرست خانوار مرد و ۹۹ نفر (۲۵,۸ درصد) سرپرست خانوارشان زن بوده است. براساس پرسشنامه‌های پر شده، سن سرپرستان خانوار را می‌توان در چهار گروه تقسیم بندی کرد. نتایج بررسی و تکمیل پرسشنامه‌ها در شهر اسلامشهر نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی یعنی ۲۳۶ نفر از پاسخ دهندگان (۶۱,۵ درصد) را افراد با بازه سنی ۴۱-۵۰ سال تشکیل می‌دهند. همچنین کمترین فراوانی مربوط به بازه سنی بیشتر از ۶۱ سال است که ۱ درصد یعنی ۴ نفر را شامل می‌شود. جدول شماره ۴-۲، نتایج را در این زمینه نشان می‌دهد. یکی دیگر از متغیرهایی که می‌تواند نتایج پرسشنامه‌ها را تحت تأثیر قرار دهد و در انجام پژوهش‌ها از اهمیت بالایی برخوردار است، تحصیلات سرپرست خانوار است. نتایج بررسی‌ها در محدوده مورد مطالعه نشان می‌دهد که ۴۹,۲ درصد از سرپرست‌های خانوار اسلامشهر دارای تحصیلات زیر دیپلم می‌باشند.

جدول ۳. مدت اقامت ساکنان در اسلامشهر

فراوانی	درصد	فراوانی	فراوانی تجمعی
۴	۱,۰	۱,۰	کمتر یک سال
۲۹	۷,۶	۸,۶	بین ۱ تا ۵ سال
۴۲	۱۰,۹	۱۹,۵	۶-۱۰ سال
۵۶	۱۴,۶	۳۴,۱	۱۱-۱۵ سال
۲۵۳	۶۵,۹	۱۰۰,۰	۱۶ سال و بیشتر
۳۸۴	۱۰۰,۰		جمع

با توجه به نتایج پرسشنامه درمی‌یابیم که حدود ۱ درصد از ساکنان کمتر از یک سال، ۷,۶ درصد بین یک تا پنج سال، ۱۰,۹ درصد شش تا ده سال، ۱۴,۶ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال و ۶۵,۹ درصد ۱۶ سال و بیشتر در محله اقامت دارند.

شکل ۳. علت اصلی انتخاب اسلامشهر برای سکونت

با توجه به مطالعات انجام‌شده، ۴۳,۸ درصد از ساکنان علت اصلی انتخاب محل را نزدیکی به اقوام، ۲۰,۶ درصد شغل بهتر و تغییر شغل، ۲۷,۹ درصد دسترسی به امکانات بیشتر و ۷,۸ درصد ادامه تحصیل خود و فرزندان بیان داشته‌اند. در دومین گام از توصیف یافته‌های پژوهش، آزمون نرمال بودن داده‌های پژوهش انجام شده است. نرمال بودن، اساسی‌ترین پیش‌فرض تحلیل چند متغیره است. اگر این فرض برقرار نباشد، برخی آزمون‌های آماری مشخص، غیر معتبر بوده و قابل استفاده نیستند. اهمیت سنجش نرمال بودن توزیع داده‌ها در این است که برخی از روش‌های آماری مانند

همبستگی پیرسون، آزمون‌های تی و آزمون تحلیل واریانس بر فرض نرمال بودن توزیع داده‌ها استوارند. در این پژوهش برای آزمون نرمال بودن داده‌ها از روش عددی چولگی (Skewness) و کشیدگی (Kurtosis) استفاده شد. مقدار شاخص‌های مذکور مثبت یا منفی است. چنانچه مقدار چولگی و کشیدگی در دامنه ۲- تا ۲+ باشد، توزیع متغیر نرمال خواهد بود. نتایج بررسی شاخص‌های مذکور در اطلاعات گردآوری شده برای اسلامشهر نشان داد که ضرایب کشیدگی و چولگی برای تمام شاخص‌ها در دامنه مذکور قرار داشته و از توزیع نرمال پیروی می‌نمایند.

جدول ۴. ضریب کشیدگی و چولگی شاخص‌های پژوهش

گروه‌ها	گویه‌ها	تعداد نمونه	چولگی	کشیدگی
اعتماد	اعتماد به همسایگان	۳۸۴	-۰.۳۱۸	۰.۲۶۲
	افزایش حس اعتماد و همبستگی به مرور زمان در شهر	۳۸۴	-۰.۱۸۷	۰.۳۷۰
	کمک گرفتن از همسایگان و دوستان محل سکونت	۳۸۴	-۰.۳۰۵	۰.۴۴۴
	درک نزدیکان	۳۸۴	-۰.۰۸۵	۰.۴۸۱
شبکه‌ها و گروه‌ها	اعتماد به نهادهای عمومی نظیر شورا، شهرداری، نیروی انتظامی و...	۳۸۴	-۰.۱۷۷	۰.۵۱۶
	مشارکت در گروه‌های اجتماعی، فرهنگی، هنری، ورزشی، حرفه‌ای و یا سایر گروه‌ها	۳۸۴	-۰.۱۲۲	۰.۷۱۳
	سود بردن از گروه‌های اجتماعی، فرهنگی، هنری، ورزشی، حرفه‌ای و یا سایر گروه‌ها	۳۸۴	۰.۲۰۲	۰.۰۰۵
	گسترش گروه یا گروه‌ها	۳۸۴	۰.۱۷۲	۰.۵۳۰
	نظرات در بهبود و اعتلای گروه	۳۸۴	۰.۰۲۴	۰.۴۷۹
	انتخاب رهبران توسط اعضای خود گروه	۳۸۴	-۰.۱۱۵	۰.۴۷۳
	آگاهی از برنامه‌ها و پروژه‌های عمومی	۳۸۴	-۰.۱۵۵	۰.۹۴۱
ارتباطات و اطلاعات	پیگیری اخبار و رویدادهای محله پیگیر	۳۸۴	-۰.۲۰۷	۰.۵۶۷
	آگاهی از گروه‌های فعال محله	۳۸۴	۰.۲۷۰	۰.۴۲۵
	آگاهی از وظایف نهادهای عمومی دخیل در محله مانند شورای شهر و شهرداری	۳۸۴	۰.۱۷۶	۰.۵۳۸
اجتماعی	استفاده از رسانه‌های جمعی مانند روزنامه، رادیو و تلویزیون	۳۸۴	-۰.۶۹۵	۰.۰۰۳
	احساس صمیمیت نزدیکی و باهم بودن	۳۸۴	-۰.۲۵۰	۰.۴۶۹
	مشخصات متفاوت افراد ساکن در محله	۳۸۴	-۰.۲۱۳	۰.۱۲۰
	رفت و آمد و تعامل با همسایگان و هم محلی‌های خود	۳۸۴	۰.۳۷۱	۰.۶۴۶
	شرکت در مراسمات و برنامه‌های محل سکونت	۳۸۴	۰.۲۱۵	۰.۷۶۲
مشارکت	احساس امنیت در محل زندگی	۳۸۴	-۰.۳۷۵	۰.۱۴۱
	مشارکت و کمک مردم محله با هم	۳۸۴	-۰.۴۸۵	۰.۱۸۶
	شرکت در مراسمات و برنامه‌های محله خود	۳۸۴	۰.۱۵۱	۰.۷۱۷
	همکاری با نهادهای عمومی مانند شهرداری، شورای شهر	۳۸۴	-۰.۱۵۷	۰.۵۷۹
اقدامات سیاسی و توانمندسازی	حضور در انتخابات محلی نظیر انتخابات شورای شهر	۳۸۴	۰.۱۰۵	۰.۸۱۴
	صرف وقت و سرمایه در حل مشکلات محله	۳۸۴	-۰.۰۳۶	۰.۴۹۶
	قدرت گرفتن تصمیم‌های مهم در مسیر زندگی	۳۸۴	-۰.۸۳۱	۰.۳۶۸
	احساس ساختن فضای بهتر زندگی در محله	۳۸۴	-۰.۱۷۵	۰.۳۵۸
	شرکت در آخرین انتخابات محله	۳۸۴	۰.۴۳۱	۱.۰۶۴
توانمندسازی	ارتقا یافتن درستکاری دولت محلی (شوراها و شهرداری) در ۵ سال گذشته	۳۸۴	۰.۰۶۸	۰.۵۷۳
	تمایل به ادامه سکونت و زندگی در محله	۳۸۴	-۰.۳۲۰	۰.۹۹۵
	ایجاد امنیت و رفاه بیشتر ناشی از طرح‌های ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی	۳۸۴	-۰.۰۴۸	۰.۱۰۶
	تمایل به همکاری و همفکری با مسئولان و مدیران شهری در جریان توانمندسازی محله	۳۸۴	-۰.۱۳۳	۰.۶۷۳
	تمایل به همکاری و هم فکری با اهالی محل در جریان توانمندسازی محله	۳۸۴	-۰.۱۶۸	۰.۷۱۲
	آماده همکاری با صندوق محلی برای بهبود وضع محله	۳۸۴	-۰.۳۷۲	۰.۴۸۳

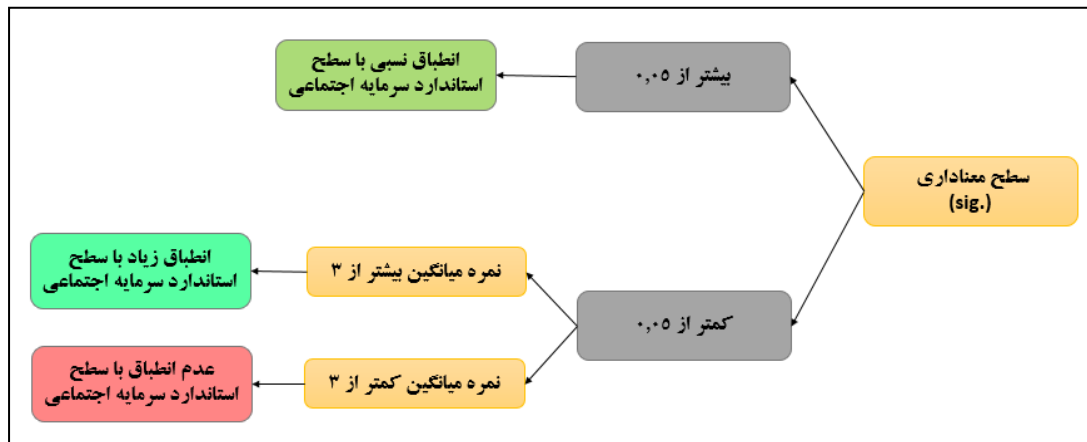
۰,۳۵۲-	۰,۰۵۲	۳۸۴	آمدگی در عقب نشینی و یا تجمیع خانه با پلاک مجاور در جهت ساماندهی کالبدی محله
۰,۴۶۱-	۰,۰۰۱	۳۸۴	اشتراک زمان یا سرمایه
۰,۶۰۲-	۰,۳۳۷	۳۸۴	آمدگی لازم در جهت واگذاری ملک خود در راستای توانمندسازی
۰,۸۸۰-	۰,۱۴۷-	۳۸۴	تمایل به نوسازی و یا بهسازی ملک در صورت دریافت وام

در این مرحله از پژوهش، با استفاده از آزمون تی تک نمونه ای وضعیت شاخص‌ها در محدوده مورد مطالعه بررسی شده است. براساس پرسشنامه تنظیم شده، نمرات بین ۱ تا ۵ بود، بنابراین مقدار آماره آزمون (انطباق شاخص‌ها با سطح استاندارد) را برابر ۳ که میزان متوسط متغیر است، در نظر گرفتیم. در این آزمون دو فرضیه به شرح زیر بررسی می‌شود.

فرض صفر = ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر دارای سطح بالایی از سرمایه اجتماعی هستند.

فرض مقابل = ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر دارای سطح بالایی از سرمایه اجتماعی نیستند.

با توجه به جداول مستخرج از نرم افزار SPSS، باید مقدار Sig و یا سطح معنی داری تفسیر شود. اگر مقدار سطح معنی داری بیشتر از ۰/۰۵ باشد فرض صفر را می‌پذیریم. به این معنا که توزیع داده‌ها برابر با حد متوسط بوده و وضعیت شاخص در انطباق با الگوی استاندارد است. در طرف مقابل در صورتی که مقدار Sig کمتر از ۰/۰۵ شود فرض صفر رد می‌شود. در این شرایط دو حالت رخ می‌دهد. اول آنکه وضعیت شاخص بالاتر از حد متوسط است و یا اینکه وضعیت شاخص پایین تر از حد متوسط است. برای تصمیم‌گیری در این زمینه نیز ملاک، نمره میانگین شاخص خواهد بود.

شکل ۴. مدل مفهومی تحلیل نتایج آزمون تی تک نمونه ای

اولین متغیر در بررسی وضعیت توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر، اعتماد اجتماعی می‌باشد. برای تحلیل این متغیر، تعداد پنج شاخص انتخاب شد. مطابق با اطلاعات مندرج در جدول شماره ۵ که از نرم افزار SPSS استخراج شده است، سطح معنی داری در سه شاخص کمک گرفتن از همسایگان و دوستان محل سکونت، درک نزدیکان و اعتماد به نهادهای عمومی نظیر شوراها، شهرداری، نیروی انتظامی و... بیشتر از ۰,۰۵ می‌باشد در نتیجه فرض صفر را می‌پذیریم و به این نتیجه می‌رسیم توزیع داده‌ها برابر با حد متوسط بوده و وضعیت این سه شاخص در انطباق با الگوی استاندارد است و برای دو شاخص اعتماد به همسایگان و افزایش حس اعتماد و همبستگی به مرور زمان در شهر چون از سطح معناداری (۰,۰۵) کمتر است به مقایسه نمرات میانگین می‌پردازیم:

جدول ۵. خلاصه نتایج آزمون تی تک نمونه ای برای شاخص های اعتماد اجتماعی

Confidence Interval %۹۵ of the Difference		Mean Difference e	سطح معماداری	درجه آزادی	T	انحراف معیار	میانگین	تعداد نمونه	گویه ها
Lower	Upper								
۰,۲۰۵۱	۰,۰۰۳۲	۰,۱۰۴۱۷	۰,۰۴۳	۳۸۳	۲,۰۲۸	۱,۰۰۶۲۹	۳,۱۰۴۲	۳۸۴	اعتماد به همسایگان
۰,۰۳۴۰-	۰,۲۴۲۰-	۰,۱۳۸۰۲-	۰,۰۰۹	۳۸۳	۲,۶۰۹-	۱,۰۳۶۷۷	۲,۸۶۲۰	۳۸۴	افزایش حس اعتماد و همبستگی به مرور زمان در شهر
۰,۱۱۷۵	۰,۰۹۱۴-	۰,۰۱۳۰۲	۰,۸۰۶	۳۸۳	۰,۲۴۵	۱,۰۴۰۸۶	۳,۰۱۳۰	۳۸۴	کمک گرفتن از همسایگان و دوستان محل سکونت
۰,۰۰۸۳	۰,۲۱۱۴-	۰,۱۰۱۵۶-	۰,۰۷۰	۳۸۳	۱,۸۱۸-	۱,۰۹۴۷۸	۲,۸۹۸۴	۳۸۴	درک نزدیکان
۰,۱۶۰۸	۰,۰۷۲۲-	۰,۰۴۴۲۷	۰,۴۵۵	۳۸۳	۰,۷۴۷	۱,۱۶۰۹۹	۳,۰۴۴۳	۳۸۴	اعتماد به نهادهای عمومی نظیر شورا ها، شهرداری، نیروی انتظامی و...

مقایسه نمرات میانگین دو شاخص اعتماد به همسایگان و افزایش حس اعتماد و همبستگی به مرور زمان در شهر نشان داد که، شاخص اعتماد به همسایگان با امتیاز ۳,۱۰۴۲ بالاتر از حد استاندارد یعنی عدد ۳ می باشد و شاخص افزایش حس اعتماد و همبستگی به مرور زمان با امتیاز ۲,۸۶۲۰ در شهر پایین تر از حد استاندارد ۳ می باشد.

دومین متغیر در بررسی میزان سرمایه اجتماعی در سکونتگاه های غیررسمی در اسلامشهر شاخص شبکه ها و گروه ها می باشد. برای تحلیل این متغیر، تعداد ۵ شاخص (شامل مشارکت در گروه های اجتماعی، فرهنگی، هنری، ورزشی، حرفه ای و یا سایر گروه ها، سود بردن از گروه های اجتماعی، فرهنگی، هنری، ورزشی، حرفه ای و یا سایر گروه ها، گسترش گروه یا گروه هایی، نظرات در بهبود و اعتلای گروه و انتخاب رهبران توسط اعضای خود گروه) انتخاب شد. از آنجایی که سطح معنی داری کمتر از ۰/۰۵ می باشد. در این شرایط باید نمرات میانگین مقایسه شوند.

جدول ۶. خلاصه نتایج آزمون تی تک نمونه ای برای شاخص های شبکه ها و گروه ها

Confidence %۹۵ Interval of the Difference		Mean Difference	سطح معماداری	درجه آزادی	T	انحراف معیار	میانگین	تعداد نمونه	گویه ها
Lower	Upper								
۰,۳۰۲۲-	۰,۵۱۵۵-	- ۰,۴۰۸۸۵	۰,۰۰۰	۳۸۳	۷,۵۳۷-	۱,۰۶۳۰۴	۲,۵۹۱۱	۳۸۴	مشارکت در گروه های اجتماعی، فرهنگی، هنری، ورزشی، حرفه ای و یا سایر گروه ها
۰,۴۳۲۴-	۰,۶۱۹۷-	- ۰,۵۲۶۰۴	۰,۰۰۰	۳۸۳	- ۱۱,۰۴۳	۰,۹۳۳۴۸	۲,۴۷۴۰	۳۸۴	سود بردن از گروه های اجتماعی، فرهنگی، هنری، ورزشی، حرفه ای و یا سایر گروه ها
۰,۵۴۰۱-	۰,۷۴۱۱-	- ۰,۶۴۰۶۳	۰,۰۰۰	۳۸۳	- ۱۲,۵۳۱	۱,۰۰۱۸۳	۲,۳۵۹۴	۳۸۴	گسترش گروه یا گروه هایی
۰,۲۳۸۷-	۰,۴۵۴۰-	- ۰,۳۴۶۳۵	۰,۰۰۰	۳۸۳	۶,۳۲۶-	۱,۰۷۲۹۷	۲,۶۵۳۶	۳۸۴	نظرات در بهبود و اعتلای گروه
۰,۰۹۷۹-	۰,۳۱۳۶-	- ۰,۲۰۵۷۳	۰,۰۰۰	۳۸۳	۳,۷۵۰-	۱,۰۷۵۱۷	۲,۷۹۴۳	۳۸۴	انتخاب رهبران توسط اعضای خود گروه

مقایسه نمرات میانگین نشان داد که شاخص انتخاب رهبران توسط اعضای خود گروه با میانگین ۲,۷۹۴۳ بالاترین امتیاز را دارد. از آنجایی که کلیه شاخص‌های مذکور از سطح استاندارد عدد سه کمتر می‌باشد لذا شاخص‌های سرمایه اجتماعی در بخش شبکه‌ها و گروه‌ها پایین‌تر از حد استاندارد می‌باشد.

سومین متغیر در بررسی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر، متغیر ارتباطات و اطلاعات می‌باشد. در این زمینه پنج شاخص (شامل آگاهی از برنامه‌ها و پروژه‌های عمومی، پیگیری اخبار و رویدادهای محله پیگیر، آگاهی از گروه‌های فعال محله، آگاهی از وظایف نهادهای عمومی دخیل در محله مانند شورای شهر و شهرداری و استفاده از رسانه‌های جمعی مانند روزنامه، رادیو و تلویزیون) انتخاب شد مطابق با اطلاعات مندرج در جدول شماره ۴-۱۰ که از نرم افزار SPSS استخراج شده است. سطح معنی‌داری برای یک شاخص یعنی پیگیری اخبار و رویدادهای محله بالاتر از ۰,۰۵ می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت وضعی این شاخص در حد متوسط بوده و انطباق نسبی با الگوی استاندارد (عدد ۳) دارد. در زمینه سایر شاخص‌ها، سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ بود. لذا در این شرایط می‌بایست نمرات میانگین با یکدیگر مقایسه شوند.

جدول ۷. خلاصه نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای برای شاخص‌های ارتباطات و اطلاعات

Confidence %۹۵ Interval of the Difference	Mean Difference	سطح معناداری	درجه آزادی	T	انحراف معیار	میانگین	تعداد نمونه	گروه‌ها
۰,۳۴۸۲-	۰,۴۴۵۳۱-	۰,۰۰۰	۳۸۳	۹,۰۱۵-	۰,۹۶۷۹۶	۲,۵۵۴۷	۳۸۴	آگاهی از برنامه‌ها و پروژه‌های عمومی
۰,۰۳۸۳	۰,۰۷۰۳۱-	۰,۲۰۴	۳۸۳	۱,۲۷۲-	۱,۰۸۲۸۶	۲,۹۲۹۷	۳۸۴	پیگیری اخبار و رویدادهای محله پیگیر
۰,۳۳۶۷-	۰,۴۴۰۱۰-	۰,۰۰۰	۳۸۳	۸,۳۷۰-	۱,۰۳۰۳۸	۲,۵۵۹۹	۳۸۴	آگاهی از گروه‌های فعال محله
۰,۳۸۸۰-	۰,۴۹۴۷۹-	۰,۰۰۰	۳۸۳	۹,۱۰۹-	۱,۰۶۴۴۹	۲,۵۰۵۲	۳۸۴	آگاهی از وظایف نهادهای عمومی دخیل در محله مانند شورای شهر و شهرداری
۰,۷۰۹۹	۰,۵۹۸۹۶	۰,۰۰۰	۳۸۳	۱۰,۶۱۵	۱,۱۰۵۶۹	۳,۵۹۹۰	۳۸۴	استفاده از رسانه‌های جمعی مانند روزنامه، رادیو و تلویزیون

در بررسی انطباق نسبی شاخص‌ها اگر متوسط انطباق پذیری شاخص‌ها با سطح استاندارد سرمایه اجتماعی در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود، میزان انطباق شاخص‌ها تنها در یک گروه بالاتر از حد متوسط بوده است که این یک گروه عبارت است از استفاده از رسانه‌های جمعی مانند روزنامه، رادیو و تلویزیون با میانگین ۳,۵۹۹.

چهارمین متغیر در بررسی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر، متغیر همبستگی اجتماعی می‌باشد. در این زمینه پنج شاخص (شامل احساس صمیمیت نزدیکی و باهم بودن، مشخصات متفاوت افراد ساکن در محله، رفت و آمد و تعامل با همسایگان و هم محلی‌های خود، شرکت در مراسمات و برنامه‌های محل سکونت و احساس امنیت در محل زندگی) انتخاب شد مطابق با اطلاعات مندرج در جدول ۸ که از نرم افزار SPSS استخراج شده است. سطح معنی‌داری برای یک شاخص یعنی احساس صمیمیت نزدیکی و باهم بودن بالاتر از ۰,۰۵ می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت

وضعی این شاخص در حد متوسط بوده و انطباق نسبی با الگوی استاندارد (عدد ۳) دارد. در زمینه سایر شاخص ها، سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ بود. لذا در این شرایط می بایست نمرات میانگین با یکدیگر مقایسه شوند.

جدول ۸. خلاصه نتایج آزمون تی تک نمونه ای برای شاخص های همبستگی اجتماعی

گویه ها	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معناداری	Confidence Interval of %۹۵ the Difference	
							Lower	Upper
احساس صمیمیت نزدیکی و باهم بودن	۳۸۴	۲,۹۲۱۹	۱,۰۳۹۲۵	-۱,۴۷۳	۳۸۳	۰,۱۴۲	-۰,۱۸۲۴	۰,۰۲۶۱
مشخصات متفاوت افراد ساکن در محله	۳۸۴	۳,۱۹۲۷	۰,۹۵۵۵۹	۳,۹۵۲	۳۸۳	۰,۰۰۰	۰,۰۹۶۸	۰,۲۸۸۶
رفت و آمد و تعامل با همسایگان و هم محلی های خود	۳۸۴	۲,۱۷۹۷	۱,۰۴۲۹۴	-۱۵,۴۱۳	۳۸۳	۰,۰۰۰	-۰,۹۲۵۰	-۰,۷۱۵۷
شرکت در مراسمات و برنامه های محل سکونت	۳۸۴	۲,۵۷۵۵	۱,۱۷۶۱۴	۷,۰۷۲	۳۸۳	۰,۰۰۰	-۰,۵۴۲۵	-۰,۳۰۶۵
احساس امنیت در محل زندگی	۳۸۴	۳,۳۹۵۸	۱,۰۶۶۷۵	۷,۲۷۱	۳۸۳	۰,۰۰۰	۰,۳۹۵۸۳	۰,۲۸۸۸

در بررسی انطباق نسبی شاخص ها اگر متوسط انطباق پذیری شاخص ها با سطح استاندارد سرمایه اجتماعی در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود، میزان انطباق شاخص ها تنها در دو گویه بالاتر از حد متوسط بوده است که این دو گویه عبارت است از مشخصات متفاوت افراد ساکن در محله (میانگین ۳,۱۹) و احساس امنیت در محل زندگی (میانگین ۳,۳۹). پنجمین متغیر در بررسی توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی شهر اسلامشهر، متغیر مشارکت می باشد. در این زمینه پنج شاخص (مشارکت و کمک مردم محله با هم، شرکت در مراسمات و برنامه های محله خود، همکاری با نهادهای عمومی مانند شهرداری، شورای شهر، حضور در انتخابات محلی نظیر انتخابات شورای شهر و صرف وقت و سرمایه در حل مشکلات محله) انتخاب شد مطابق با اطلاعات مندرج در جدول شماره ۹ که از نرم افزار SPSS استخراج شده است. سطح معنی داری برای یک شاخص یعنی همکاری با نهادهای عمومی مانند شهرداری، شورای شهر بالاتر از ۰,۰۵ می باشد. بنابراین می توان گفت وضعی این شاخص در حد متوسط بوده و انطباق نسبی با الگوی استاندارد (عدد ۳) دارد. در زمینه سایر شاخص ها، سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ بود. لذا در این شرایط می بایست نمرات میانگین با یکدیگر مقایسه شوند.

جدول ۹. خلاصه نتایج آزمون تی تک نمونه ای برای شاخص های مشارکت

گویه ها	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	T	درجه آزادی	سطح معناداری	Confidence Interval %۹۵ of the Difference	
							Lower	Upper
مشارکت و کمک مردم محله با هم	۳۸۴	۳,۲۸۳۹	۱,۰۸۶۴۲	۵,۱۲۰	۳۸۳	۰,۰۰۰	۰,۱۷۴۸	۰,۳۹۲۹
شرکت در مراسمات و برنامه های محله خود	۳۸۴	۲,۶۴۳۲	۱,۱۶۷۵۸	۵,۹۸۸	۳۸۳	۰,۰۰۰	۰,۴۷۳۹	۰,۲۳۹۶
همکاری با نهادهای عمومی مانند شهرداری، شورای شهر	۳۸۴	۲,۸۹۵۸	۱,۱۱۴۶۲	۱,۸۳۱	۳۸۳	۰,۰۶۸	-۰,۱۰۴۱۷	۰,۰۰۷۷

۰,۰۸۱۸-	۰,۳۲۹۷-	۰,۲۰۵۷۳-	۰,۰۰۱	۳۸۳	۳,۲۶۳-	۱,۳۳۵۶۲	۲,۷۹۴۳	۳۸۴	حضور در انتخابات محلی نظیر انتخابات شورای شهر
۰,۲۶۶۶-	۰,۴۷۳۰-	۰,۳۶۹۷۹-	۰,۰۰۰	۳۸۳	۷,۰۴۳-	۱,۰۲۸۹۴	۲,۶۳۰۲	۳۸۴	صرف وقت و سرمایه در حل مشکلات محله

در بررسی انطباق نسبی شاخص‌ها اگر متوسط انطباق پذیری شاخص‌ها با سطح استاندارد سرمایه اجتماعی در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود، میزان انطباق شاخص‌ها تنها در یک گویه بالاتر از حد متوسط بوده است که این یک گویه عبارت است از مشارکت و کمک مردم محله با هم با میانگین ۳,۲۸.

ششمین متغیر در بررسی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر، متغیر اقدامات سیاسی و توانمندسازی می باشد. در این زمینه چهار شاخص (قدرت گرفتن تصمیم‌های مهم در مسیر زندگی، احساس ساختن فضای بهتر زندگی در محله، شرکت در آخرین انتخابات محله و ارتقا یافتن درستکاری دولت محلی (شوراها و شهرداری) در ۵ سال گذشته) انتخاب شد مطابق با اطلاعات مندرج در جدول شماره ۱۰ که از نرم افزار SPSS استخراج شده است. سطح معنی داری برای یک شاخص یعنی احساس ساختن فضای بهتر زندگی در محله بالاتر از ۰,۰۵ می باشد. بنابراین می توان گفت وضعی این شاخص در حد متوسط بوده و انطباق نسبی با الگوی استاندارد (عدد ۳) دارد. در زمینه سایر شاخص‌ها، سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ بود. لذا در این شرایط می بایست نمرات میانگین با یکدیگر مقایسه شوند.

جدول ۱۰. خلاصه نتایج آزمون تی تک نمونه ای برای شاخص‌های اقدامات سیاسی و توانمندسازی

گویه‌ها	تعداد نمونه	میانگین	انحراف معیار	T	سطح معناداری	Mean Difference	Confidence Interval %۹۵ of the Difference	
							Lower	Upper
قدرت گرفتن تصمیم‌های مهم در مسیر زندگی	۳۸۴	۳,۶۴۸۴	۱,۰۸۸۲۰	۱۱,۶۷۷	۰,۰۰۰	۰,۶۴۸۴۴	۰,۵۳۹۳	۰,۷۵۷۶
احساس ساختن فضای بهتر زندگی در محله	۳۸۴	۲,۹۰۶۳	۱,۰۷۹۸۷	۱,۷۰۱-	۰,۰۹۰	۰,۰۹۳۷۵-	۰,۲۰۲۱-	۰,۰۱۴۶
شرکت در آخرین انتخابات محله	۳۸۴	۲,۵۱۵۶	۱,۳۸۹۹۲	۶,۸۲۹-	۰,۰۰۰	۰,۴۸۴۳۸-	۰,۶۲۳۸-	۰,۳۴۴۹-
ارتقا یافتن درستکاری دولت محلی (شوراها و شهرداری) در ۵ سال گذشته	۳۸۴	۲,۶۰۴۲	۱,۰۹۵۷۲	۷,۰۷۹-	۰,۰۰۰	۰,۳۹۵۸۳-	۰,۵۰۵۸-	۰,۲۸۵۹-

در بررسی انطباق نسبی شاخص‌ها اگر متوسط انطباق پذیری شاخص‌ها با سطح استاندارد سرمایه اجتماعی در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود، میزان انطباق شاخص‌ها تنها در یک گویه بالاتر از حد متوسط بوده است که این یک گویه عبارت است از قدرت گرفتن تصمیم‌های مهم در مسیر زندگی با میانگین ۳,۶۴.

در این زمینه نه شاخص (تمایل به ادامه سکونت و زندگی در محله، ایجاد امنیت و رفاه بیشتر ناشی از طرح‌های ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی، تمایل به همکاری و همفکری با مسئولان و مدیران شهری در جریان توانمندسازی محله، تمایل به همکاری و هم فکری با اهالی محل در جریان توانمندسازی محله، آماده همکاری با صندوق محلی برای بهبود وضع محله، آمادگی در عقب نشینی و یا تجمیع خانه با پلاک مجاور در جهت ساماندهی کالبدی محله، اشتراک زمان یا سرمایه، آمادگی لازم در جهت واگذاری ملک خود در راستای توانمندسازی و تمایل به نوسازی و یا بهسازی ملک

در صورت دریافت وام) انتخاب شد مطابق با اطلاعات مندرج در جدول شماره ۴-۱۴ که از نرم افزار SPSS استخراج شده است. سطح معنی داری برای چهار شاخص یعنی تمایل به همکاری و همفکری با مسئولان و مدیران شهری در جریان توانمندسازی محله، تمایل به همکاری و هم فکری با اهالی محل در جریان توانمندسازی محله، آماده همکاری با صندوق محلی برای بهبود وضع محله و تمایل به نوسازی و یا بهسازی ملک در صورت دریافت وام بالاتر از ۰,۰۵ می باشد. بنابراین می توان گفت وضعی این شاخص در حد متوسط بوده و انطباق نسبی با الگوی استاندارد (عدد ۳) دارد. در زمینه سایر شاخص ها، سطح معناداری کمتر از ۰,۰۵ بود. لذا در این شرایط می بایست نمرات میانگین با یکدیگر مقایسه شوند.

مطابق با اطلاعات مندرج در جدول شماره ۱۱ که از نرم افزار SPSS استخراج شده است، در بررسی تمایل ساکنان به توانمندسازی در اسلامشهر اگر متوسط انطباق پذیری شاخص ها با سطح استاندارد در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود. اگر متوسط انطباق پذیری شاخص ها با سطح استاندارد سرمایه اجتماعی در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود، میزان انطباق شاخص ها تنها در سه گویه بالاتر از حد متوسط بوده است که این ۴ گویه عبارت اند از:

تمایل به ادامه سکونت و زندگی در محله با میانگین ۳,۲۳۹۶

تمایل به همکاری و هم فکری با اهالی محل در جریان توانمندسازی محله با میانگین ۳,۰۰۵۲

آماده همکاری با صندوق محلی برای بهبود وضع محله با میانگین ۳,۱۰۶۸

تمایل به نوسازی و یا بهسازی ملک در صورت دریافت وام با میانگین ۳,۰۷۰۳.

جدول ۱۱. خلاصه نتایج آزمون تی تک نمونه ای برای شاخص های توانمندسازی

Confidence Interval of the Difference	Mean Difference	سطح معناداری	درجه آزادی	T	انحراف معیار	میانگین	تعداد نمونه	گویه ها	
									Lower
۰,۳۷۳۳	۰,۱۰۵۹	۰,۲۳۹۵۸	۰,۰۰۰	۳۸۳	۳,۵۲۴	۱,۳۳۲۴۲	۳,۲۳۹۶	۳۸۴	تمایل به ادامه سکونت و زندگی در محله
۰,۰۳۴۲-	۰,۲۴۱۸-	۰,۱۳۸۰۲-	۰,۰۰۹	۳۸۳	۲,۶۱۵-	۱,۰۳۴۲۵	۲,۸۶۲۰	۳۸۴	ایجاد امنیت و رفاه بیشتر ناشی از طرح های ساماندهی سکونتگاه های غیررسمی
۰,۰۹۵۸	۰,۱۴۲۷-	۰,۰۲۳۴۴-	۰,۶۹۹	۳۸۳	۰,۳۸۷-	۱,۱۸۸۲۷	۲,۹۷۶۶	۳۸۴	تمایل به همکاری و همفکری با مسئولان و مدیران شهری در جریان توانمندسازی محله
۰,۱۲۴۸	۰,۱۱۴۴-	۰,۰۰۵۲۱	۰,۹۳۲	۳۸۳	۰,۰۸۶	۱,۱۹۱۷۸	۳,۰۰۵۲	۳۸۴	تمایل به همکاری و هم فکری با اهالی محل در جریان توانمندسازی محله
۰,۲۲۰۸	۰,۰۰۷۳-	۰,۱۰۶۷۷	۰,۰۶۶	۳۸۳	۱,۸۴۱	۱,۱۳۶۴۲	۳,۱۰۶۸	۳۸۴	آماده همکاری با صندوق محلی برای بهبود وضع محله
۰,۳۷۰۱-	۰,۵۷۲۶-	۰,۴۷۱۳۵-	۰,۰۰۰	۳۸۳	۹,۱۵۷-	۱,۰۰۸۶۹	۲,۵۲۸۶	۳۸۴	آمادگی در عقب نشینی و یا تجمیع خانه با پلاک مجاور در جهت ساماندهی کالبدی محله

۰,۱۲۹۲-	۰,۳۵۰۰-	۰,۲۳۹۵۸-	۰,۰۰۰	۳۸۳	۴,۲۶۶-	۱,۱۰۰۶۳	۲,۷۶۰۴	۳۸۴	اشتراک زمان یا سرمایه
۰,۵۲۷۶-	۰,۷۵۳۷-	۰,۶۴۰۶۳-	۰,۰۰۰	۳۸۳	- ۱۱,۱۴۰	۱,۱۲۶۹۴	۲,۳۵۹۴	۳۸۴	آمدگی لازم در جهت واگذاری ملک خود در راستای توانمندسازی
۰,۱۹۸۵	۰,۰۵۷۹-	۰,۰۷۰۳۱	۰,۲۸۱	۳۸۳	۱,۰۷۹	۱,۲۷۷۵۴	۳,۰۷۰۳	۳۸۴	تمایل به نوسازی و یا بهسازی ملک در صورت دریافت وام

بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و توانمندسازی ساکنان

در راستای توانمندسازی اجتماعات ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی در کشور، استفاده از سرمایه‌های اجتماعی موجود در این سکونتگاه‌ها، می‌تواند راهگشای بسیاری در حل معضلات آن باشد. نادیده گرفتن سرمایه اجتماعی موجود در این سکونتگاه‌ها و در واقع بروز طرد اجتماعی یعنی محرومیت غیرارادی مردم از مشارکت در فرآیند توسعه است. رویکردهای نوین توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی استفاده و تقویت سرمایه اجتماعی موجود در این سکونتگاه‌ها را به عنوان عامل کلیدی در دستیابی به توسعه و پایداری این سکونتگاه‌ها می‌دانند. می‌توان به سرمایه اجتماعی به عنوان حلقه گمشده فرآیند توسعه سکونتگاه‌های غیررسمی نگریست. در فرایند سنجش رابطه بین سرمایه اجتماعی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر و تمایل آن‌ها به توانمندسازی این سکونتگاه‌ها از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است. محاسبه ضریب همبستگی بین دو متغیر (سرمایه اجتماعی و تمایل به توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی)، در سطح ۹۹٪ اطمینان و ۱ درصد خطا با استفاده از روش پیرسون انجام شده است. از آنجایی که سطح معناداری به دست آمده برابر با ۰,۰۰۰ است و کمتر از مقدار مفروض یعنی عدد ۰,۰۵ است. در نتیجه بین متغیر سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی اسلامشهر رابطه معناداری وجود دارد. جهت رابطه بین سرمایه اجتماعی و توانمندسازی مثبت و معنادار است با توجه به عدد همبستگی (۰,۶۷۲)، شدت همبستگی در حد متوسط است. بنابراین می‌توان گفت که افزایش سرمایه اجتماعی موجب توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی شهر اسلامشهر می‌شود.

جدول ۱۲. محاسبه ضریب همبستگی بین سرمایه اجتماعی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی

		سرمایه اجتماعی	توانمندسازی	
Pearson	سرمایه اجتماعی	ضریب همبستگی	۰,۶۷۲**	
		سطح معناداری	۰,۰۰۰	
		تعداد	۳۸۴	
	توانمندسازی	ضریب همبستگی	۰,۶۷۲**	۱
		سطح معناداری	۰,۰۰۰	
		تعداد	۳۸۴	۱۰۰

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

سکونتگاه‌های غیررسمی معلول شهرنشینی مدرن و گفتمان پیشرفت در عصر روشنگری است. به عبارتی شکلی از اسکان گروه‌های کم درآمد و مهاجر در نقاط آسیب پذیر است که به صورت خودرو و فاقد مجوز رسمی ایجاد می‌شود. با توجه به فقدان پاسخ مناسب به افزایش تقاضای مسکن در شهرهای مهاجرپذیر اسکان غیررسمی راه حلی منطقی است که افراد در پاسخ به نیاز سرپناه خویش اندیشیده‌اند. یکی از نمونه‌های اسکان غیررسمی که در مجاور کلانشهر تهران شکل گرفته است، شهر اسلامشهر می باشد. این شهر یکی از مقاصد اصلی مهاجرین به تهران در دهه‌های اخیر بوده است، این مهاجرین جذب شده به حاشیه این کلان شهر، به علت نداشتن تخصص و مهارت و همچنین نداشتن سرمایه قادر به جذب در بدنه اصلی شهر تهران نبوده، از این رو در اسلامشهر ساکن شده‌اند. این مهاجرین که از روستاها و شهرهای دور و نزدیک به اسلامشهر مهاجرت کرده‌اند. در بسیاری از موارد بدون هر بررسی یا هماهنگی یا سازگاری با محیط جدید به ساخت و ساز غیر مجاز در محدوده شهری و نیز روستاهای نزدیک به شهر اقدام نموده و سکونتگاه‌های غیررسمی را شکل داده‌اند. برخورداری از مسکن ارزان همراه با نداشتن موانع قانونی ساخت و ساز مهمترین مزیت خانوارهای جدید در اطراف تهران بوده و این امر موجب تسریع در شکل‌گیری این گونه از ساخت و سازها شده است. گسترش و رشد سریع فیزیکی و جمعیتی اسلامشهر مسائل و مشکلات فراوانی را ایجاد نموده است. شرایط نامناسب بهداشتی، فقدان زیرساخت‌های مناسب، فقدان خدمات شهری، تراکم بالای جمعیت، اجتماع گروه‌های کم‌درآمد، وجود مشاغل غیررسمی و از همه مهم‌تر بالا بودن ناهنجاری‌ها و آسیب‌های اجتماعی مجموعه ویژگی‌ها و شرایطی هستند که ساکنان محلات اسکان غیررسمی شهر اسلامشهر با آن روبه‌رو هستند. بنابراین بررسی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد سرمایه اجتماعی در شهر اسلامشهر دارای اهمیت فراوانی است که در این پژوهش بدان پرداخته می‌شود. هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیلی بر توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی با تأکید بر رویکرد سرمایه اجتماعی در شهر اسلامشهر می‌باشد. این تحقیق به لحاظ هدف جز تحقیقات کاربردی و به لحاظ روش‌شناسی در رسته تحقیقات توصیفی - تحلیلی قرار می‌گیرد. جمعیت جامعه آماری که ۵۴۸۶۲۰ نفر می‌باشد و حجم نمونه برابر با ۳۸۴ نفر می‌باشد. داده‌های خام این تحقیق که به روش‌های مختلف تهیه می‌شوند، پس از تلفیق و ترکیب یافته‌ها با توجه به نیاز تحقیق طبقه‌بندی گردیده. سپس از طریق روش‌های آماری توصیفی و استنباطی، به کمک نرم‌افزارهایی چون SPSS پردازش خواهد شد و مورد تجزیه و تحلیل قرار خواهد گرفت. در تحلیل داده‌های حاصل از پرسشنامه از آمار توصیفی همچون میانگین، میانه، فراوانی، درصد فراوانی و... استفاده خواهد شد و در جهت اثبات فرضیات پژوهش نیز از روش‌های آمار استنباطی همچون ضریب همبستگی پیرسون و آزمون تی تک نمونه‌ای و... استفاده خواهد شد. براساس نتایج پرسشنامه‌ها از مجموع ۳۸۴ نفری که در تکمیل پرسشنامه‌ها همکاری داشتند، ۲۸۵ خانوار (۷۴،۱ درصد) سرپرست خانوار مرد و ۹۹ نفر (۲۵،۸ درصد) سرپرست خانوارشان زن بوده است. نتایج بررسی و تکمیل پرسشنامه‌ها در شهر اسلامشهر نشان می‌دهد که بیشترین فراوانی یعنی ۲۳۶ نفر از پاسخ دهندگان (۶۱،۵ درصد) را افراد با بازه سنی ۴۱-۵۰ سال تشکیل می‌دهند. همچنین کمترین فراوانی مربوط به بازه سنی بیشتر از ۶۱ سال است که ۱ درصد یعنی ۴ نفر را شامل می‌شود. جدول شماره ۴-۲، نتایج را در این زمینه نشان می‌دهد. با توجه به نتایج پرسشنامه درمی‌یابیم که حدود ۱ درصد از ساکنان کمتر از یک سال، ۷،۶ درصد بین یک تا پنج سال، ۱۰،۹ درصد شش تا ده سال، ۱۴،۶ درصد بین ۱۱ تا ۱۵ سال و ۶۵،۹ درصد ۱۶ سال و بیشتر در محله اقامت دارند. اولین متغیر در بررسی وضعیت توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر، اعتماد اجتماعی می‌باشد سطح معنی داری در سه شاخص کمک گرفتن از همسایگان و دوستان محل سکونت، درک نزدیکان و اعتماد به

نهادهای عمومی نظیر شوراها، شهرداری، نیروی انتظامی و... بیشتر از ۰,۰۵ می باشد در نتیجه فرض صفر را می پذیریم. مقایسه نمرات میانگین دو شاخص اعتماد به همسایگان و افزایش حس اعتماد و همبستگی به مرور زمان در شهر نشان داد که، شاخص اعتماد به همسایگان با امتیاز ۳,۱۰۴۲ بالاتر از حد استاندارد یعنی عدد ۳ می باشد و شاخص افزایش حس اعتماد و همبستگی به مرور زمان با امتیاز ۲,۸۶۲۰ در شهر پایین تر از حد استاندارد ۳ می باشد. دومین متغیر در بررسی میزان سرمایه اجتماعی در سکونتگاه‌های غیررسمی در اسلامشهر شاخص شبکه‌ها و گروه‌ها می باشد. برای تحلیل این متغیر، تعداد ۵ شاخص (شامل مشارکت در گروه‌های اجتماعی، فرهنگی، هنری، ورزشی، حرفه‌ای و یا سایر گروه‌ها، سود بردن از گروه‌های اجتماعی، فرهنگی، هنری، ورزشی، حرفه‌ای و یا سایر گروه‌ها، گسترش گروه یا گروه‌هایی، نظرات در بهبود و اعتلای گروه و انتخاب رهبران توسط اعضای خود گروه) انتخاب شد. مقایسه نمرات میانگین نشان داد که شاخص انتخاب رهبران توسط اعضای خود گروه با میانگین ۲,۷۹۴۳ بالاترین امتیاز را دارد. از آنجایی که کلیه شاخص‌های مذکور از سطح استاندارد عدد سه کمتر می باشد لذا شاخص‌های سرمایه اجتماعی در بخش شبکه‌ها و گروه‌ها پایین تر از حد استاندارد می باشد. سومین متغیر در بررسی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر، متغیر ارتباطات و اطلاعات می باشد. در این زمینه پنج شاخص (شامل آگاهی از برنامه‌ها و پروژه‌های عمومی، پیگیری اخبار و رویدادهای محله پیگیر، آگاهی از گروه‌های فعال محله، آگاهی از وظایف نهادهای عمومی دخیل در محله مانند شورای شهر و شهرداری و استفاده از رسانه‌های جمعی مانند روزنامه، رادیو و تلویزیون) انتخاب شد مطابق با اطلاعات مندرج در جدول شماره ۴-۱۰ که از نرم افزار SPSS استخراج شده است. سطح معنی داری برای یک شاخص یعنی پیگیری اخبار و رویدادهای محله بالاتر از ۰,۰۵ می باشد. بنابراین می توان گفت وضعی این شاخص در حد متوسط بوده و انطباق نسبی با الگوی استاندارد (عدد ۳) دارد. در بررسی انطباق نسبی شاخص‌ها اگر متوسط انطباق پذیری شاخص‌ها با سطح استاندارد سرمایه اجتماعی در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود، میزان انطباق شاخص‌ها تنها در یک گویه بالاتر از حد متوسط بوده است که این یک گویه عبارت است از استفاده از رسانه‌های جمعی مانند روزنامه، رادیو و تلویزیون با میانگین ۳,۵۹۹. چهارمین متغیر در بررسی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر، متغیر همبستگی اجتماعی می باشد. در این زمینه پنج شاخص (شامل احساس صمیمیت نزدیکی و باهم بودن، مشخصات متفاوت افراد ساکن در محله، رفت و آمد و تعامل با همسایگان و هم محلی‌های خود، شرکت در مراسمات و برنامه‌های محل سکونت و احساس امنیت در محل زندگی) انتخاب شد مطابق با اطلاعات مندرج در جدول شماره ۴-۱۱ که از نرم افزار SPSS استخراج شده است. سطح معنی داری برای یک شاخص یعنی احساس صمیمیت نزدیکی و باهم بودن بالاتر از ۰,۰۵ می باشد. بنابراین می توان گفت وضعی این شاخص در حد متوسط بوده و انطباق نسبی با الگوی استاندارد (عدد ۳) دارد. در بررسی انطباق نسبی شاخص‌ها اگر متوسط انطباق پذیری شاخص‌ها با سطح استاندارد سرمایه اجتماعی در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود، میزان انطباق شاخص‌ها تنها در دو گویه بالاتر از حد متوسط بوده است که این دو گویه عبارت است از مشخصات متفاوت افراد ساکن در محله (میانگین ۳,۱۹) و احساس امنیت در محل زندگی (میانگین ۳,۳۹).

پنجمین متغیر در بررسی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر، متغیر مشارکت می باشد. در این زمینه پنج شاخص (مشارکت و کمک مردم محله با هم، شرکت در مراسمات و برنامه‌های محله خود، همکاری با نهادهای عمومی مانند شهرداری، شورای شهر، حضور در انتخابات محلی نظیر انتخابات شورای شهر و صرف وقت و سرمایه در حل مشکلات محله) انتخاب شد. معنی داری برای یک شاخص یعنی همکاری با نهادهای عمومی مانند شهرداری، شورای شهر بالاتر از ۰,۰۵ می باشد. بنابراین می توان گفت وضعی این شاخص در حد متوسط بوده و انطباق نسبی با الگوی استاندارد (عدد ۳) دارد. در بررسی انطباق نسبی شاخص‌ها اگر متوسط انطباق پذیری شاخص‌ها با سطح استاندارد سرمایه اجتماعی در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود، میزان انطباق شاخص‌ها تنها در یک گویه بالاتر از حد متوسط بوده است که این یک گویه عبارت است از مشارکت و کمک مردم محله با هم با میانگین ۳,۲۸. ششمین متغیر در

بررسی توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر اسلامشهر، متغیر اقدامات سیاسی و توانمندسازی می‌باشد. در این زمینه چهار شاخص (قدرت گرفتن تصمیم‌های مهم در مسیر زندگی، احساس ساختن فضای بهتر زندگی در محله، شرکت در آخرین انتخابات محله و ارتقا یافتن درستکاری دولت محلی (شوراها و شهرداری) در ۵ سال گذشته) انتخاب شد. سطح معنی‌داری برای یک شاخص یعنی احساس ساختن فضای بهتر زندگی در محله بالاتر از ۰,۰۵ می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت وضعی این شاخص در حد متوسط بوده و انطباق نسبی با الگوی استاندارد (عدد ۳) دارد. در بررسی انطباق نسبی شاخص‌ها اگر متوسط انطباق‌پذیری شاخص‌ها با سطح استاندارد سرمایه اجتماعی در جامعه واقعی برابر با عدد سه فرض شود، میزان انطباق شاخص‌ها تنها در یک گویه بالاتر از حد متوسط بوده است که این یک گویه عبارت است از قدرت گرفتن تصمیم‌های مهم در مسیر زندگی با میانگین ۳,۶۴.

منابع و مأخذ

- استاد، مهرانگیز (۱۳۸۸) سرمایه اجتماعی حلقه گمشده توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، همایش سکونتگاه‌های غیررسمی: چالش‌ها- راهبردها (با محوریت منطقه کلان شهری تهران) دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهر ری.
- اسدی محل چالی، م (۱۳۹۳) تبیین اصول و روش‌های توانمندسازی مردم در اجتماع‌های محلی، همایش ملی شهرسازی فرهنگ گرا، دانشگاه شیخ بهایی، زمان همایش ۴ اردیبهشت، اصفهان.
- اسدی محل چالی، م (۱۳۹۴) توانمندسازی اجتماع محور در راستای تحقق حکمروایی خوب شهری، تهران: انتشارات آرمانشهر.
- آرزومندان مفرد، راضیه (۱۳۹۱) مهاجرت‌های روستایی و اثرات اقتصادی- اجتماعی آن بر حاشیه‌نشینی مطالعه موردی شهر بیرجند، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند.
- بازرگان، ز؛ حجازی، ع. (۱۳۸۶) "روش‌های تحقیق در علوم رفتاری"، تهران، موسسه نشر آگه.
- پیری، عیسی؛ رضاییان، مهدی (۱۳۹۳) سیاست‌های دارایی مبنای توسعه اجتماعات محلی مطالعه موردی سکونتگاه‌های غیررسمی کلانشهر تبریز، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهری، شماره دهم، ۶۳-۷۲.
- تاجیک، اکرم؛ (۱۳۹۵)، نقش مشارکت مردم در ساماندهی و توانمندسازی در محلات سکونتگاه‌های غیررسمی نمونه موردی محله ده شریفایی ورامین، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه پیام نور مرکز شهر ری.
- خراسانی مقدم، صبا؛ مظفر، فرهنگ؛ حسینی، باقر (۱۳۹۷) شاخص‌های سرمایه اجتماعی موثر بر رضایت مندی ساکنان سکونتگاه‌های غیررسمی مطالعه موردی محله فرحزاد شمالی، تهران، مدیریت سرمایه اجتماعی، دوره ۵، شماره ۲، ۲۳۳-۲۶۱.
- ریاحی، وحید (۱۳۸۹) بررسی مخاطرات زیستی در محلات اسکان غیررسمی پیرامون کلان شهر تهران مطالعه موردی: اسلامشهر، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، جلد ۱۳، شماره ۱۶، ۸۳-۱۰۴.
- زالی، نادر؛ رحمتی، یوسف؛ چاره، نجمه (۱۳۹۴) ارزیابی و نقدی بر طرح ساماندهی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی شیراز، مطالعه موردی محله مهدی آباد (کتس بس)، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال ششم، شماره بیست و سوم، ۱۱۵-۱۳۲.

زنگنه، یعقوب؛ حسین آبادی، سعید (۱۳۹۳) تحلیلی بر امنیت اداری و نقش آن در توانمندسازی و کیفیت مسکن سکونتگاه‌های غیررسمی، نمونه موردی: قلعه نو دهر از سبزوار، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی، سال چهارم، شماره چهارم، ۱۵۷-۱۷۸.

سرشماری نفوس و مسکن مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵
سرگزایی جوان، طیبه؛ هادیانی، زهره (۱۳۹۵) امکان سنجی توانمندسازی محله‌های اسکان غیررسمی از طریق افزایش سرمایه اجتماعی در محله شیرآباد شهر زاهدان، فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، سال شانزدهم، شماره ۶۳، ۱۸۵-۲۱۳.

سقای محسن، آزاده سیدرضا، فدایی جزی فهیمه، جعفری فاطمه (۱۳۹۹) تحلیلی بر عوامل کلیدی مؤثر بر گسترش مهاجرت های روستایی با تأکید بر مسئله اسکان غیررسمی (مطالعه موردی: محله شیرآباد زاهدان)، پژوهش و برنامه ریزی روستایی، دوره ۹، شماره ۳، ۳۰، ۱۵-۳۳.

شماعی، علی؛ ملکان، جواد؛ صادقی، پریسا (۱۳۹۳) راهبردهای توانمندسازی حاشیه نشینان شهری با استفاده از تکنیک QSPM مطالعه موردی شهرک شهدای سنقر، فصلنامه اطلاعات جغرافیایی، دوره ۲۳، شماره ۹۰، ۲۵-۴۰.
شیعه، اسماعیل؛ حبیبی، کیومرث؛ کمالی نسب، حامد (۱۳۹۰) فرایند شکل‌گیری و گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی، مسکن و محیط روستا، شماره ۱۳۳، ۳۹-۴۸.

صفرآبادی، اعظم؛ مویدفر، سعیده؛ وارثی، حمیدرضا؛ بلاغی، رسول (۱۳۹۵) رویکردهای توانمندسازی مناطق حاشیه‌ای شهری موردی: حسن آباد یزد، فصلنامه جغرافیا و آمایش شهری منطقه‌ای، دوره ۶، شماره ۱۹، ۲۱۶-۲۳۰.
ظاهر طلوع دل، محمدصادق؛ زارع، مرضیه؛ سادات، اشرف (۱۴۰۰) بررسی چالش ناپایداری اجتماعی در اسکان غیررسمی مبتنی بر شاخص‌های توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: منطقه دو تهران محله فرخزاد)، فصلنامه جغرافیا و مطالعات محیطی، سال دهم، شماره سی و هشت، ۷۷-۹۴.

عباس زاده، غلامرضا و شم آبادی، احمد (۱۳۸۹)، بررسی علل و عوامل مهاجرت و پیامدهای ناشی از آن با تأکید بر حاشیه‌نشینی (نمونه موردی: شهرک نوده شهر مشهد)، مجموعه مقالات برگزیده اولین همایش مهاجرت، نظم و امنیت، جلد اول، دفتر تحقیقات و مطالعات کاربردی فرماندهی انتظامی استان خراسان رضوی، ۲۴۱-۲۵۹.

عباسی لیوسی، زهرا؛ امانپور، سعید؛ صفایی پور، مسعود (۱۳۹۷) برنامه‌ریزی راهبردی به منظور توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی مطالعه موردی: شهرک پیام نور دزفول، فصلنامه شهر پایدار، دوره ۱، شماره ۴، ۸۹-۱۰۷.
قادری، احمد؛ تقوی، نعمت الله (۱۳۹۲) بررسی رابطه سرمایه اجتماعی با کیفیت زندگی شهروندان شهر سقز، مطالعات جامعه‌شناسی، شماره ۱۹، ۱۱۱-۱۲۶.

مسعود، محمد؛ حق وردیان، فاطمه (۱۳۹۱) نقش سرمایه اجتماعی بر توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: پیرامون محله استخر عینک رشت)، چشم انداز جغرافیایی (مطالعات انسانی)، سال هفتم، شماره ۱۸، ۱۲۸-۱۴۰.

مشیری، ف؛ صرافی، م؛ دهبان، م (۱۳۹۲) جایگاه سرمایه اجتماعی در توانمندسازی و ساماندهی اجتماعات ساکن در سکونتگاه‌های غیررسمی، همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، تهران، انجمن محیط زیست کومش، دانشگاه صنعت هوایی، ۱-۱۳.

مصیب زاده، علی؛ امین محمودی، آذر (۱۳۹۴) نگرشی بر تدوین استراتژی‌های کارآمد در ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی (نمونه موردی: محله دیگاله شهر ارومیه) فصلنامه فضای جغرافیایی، دوره ۱۵، شماره ۵۲، ۱۶۱-۱۸۵.
مهندسین مشاور معمار و شهرساز آرمان، (۱۳۹۰)، طرح تفصیلی ویژه بافت فرسوده شهر اسلامشهر، جلد اول مطالعات عمومی.

میر اسدالله هزاوه، ابوالفضل (۱۳۹۵)، ارزیابی اثر سرمایه اجتماعی بر توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی نمونه موردی سکونتگاه‌های غیررسمی شهر ورامین، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته برنامه‌ریزی شهری، پردیس بین المللی فارابی.

نقدی، اسدالله (۱۳۸۸) مهاجرت و حاشیه‌نشینی پاشنه آشیل مدیریت شهری فردا، مجموعه مقالات مهاجرت در ایران، جلد اول، پنجمین همایش انجمن جمعیت شناسی ایران، تهران: مرکز مطالعات و پژوهش های جمعیتی آسیا و اقیانوسیه، صص ۳۰۲-۲۸۴.

وطن خواه، محمد (۱۳۹۵) بررسی نقش مهاجرت‌های روستایی در پیدایش سکونتگاه های غیررسمی، پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی.

Bourdieu, P. (1986). The forms of capital, Handbook of Theory and Research for Sociology of Education. N. Y. Greenwood Press.

Chen.Zhao, Liu. Xiaofeng, Ming Lu (2013).Beyond Lewis: rural- to- urban migration with endogenous policy change, China Agricultural Economic Review, Volume: 5 Issue: 2, 2013

Chakraborty, Arnab. & Wilson, Bev. & Sarraf, Saket. & Jana, Arnab. (2015) Open data for informal settlements: Toward a user' s guide for urban managers and planners, Journal of Urban Management, Vol.4, No.2, pp.74-91.

Coleman, J. S. (1990). Equality and Achievement in Education. San Francisco: West View Press.

Forbes, E. (2019). Migration, Informal Settlement, and Government Response: The Cases of Four Townships in Yangon, Myanmar. Moussons. Recherche en sciences humaines sur l'Asie du Sud-Est, (33), 95-117.

Kellett, P. (2011). Contemporary vernaculars: Informal housing processes and vernacular theory. ISVS e-Journal, 2 (1) , 1-11.

Khalifa, M. (2015) Evolution of informal settlements upgrading strategies in Egypt: From negligence to participatory development, Ain Shams Engineering Journal, Vol.6, No.4, pp.1115 –1159.

Kiddle, Luke. (2011) Informal Settlers, Perceived security of tenure and housing consolidation: Case studies from urban Fiji, A thesis Submitted to the Victoria University of Wellington in fulfilment of the requirements for the degree of Doctor

Naceur, Farida. (2013) Impact of urban upgrading on perceptions of safety in informal settlements: Case study of Bouakal, Batna, Frontiers of Architectural

Nassar, D. M., & Elsayed, H. G. (2017). From informal settlements to sustainable communities. Alexandria Engineering Journal, 15, 993-999.

of Philosophy in Geography.

Pino A. & Hormazabal N. (2016) , Informal settlements: Reinterpreting rural imaginary in urban areas: The case of Valparaiso's ravines, Habitat International, 53 , 534e545 .

Putnam, R. (1995). Bowling alone: Americas declining social capital. Journal of Democracy, 6, 65-78.

Research, Vol.2, No.4, pp.400-408.

UN-Habitat (2013). The State of the World Cities Report 2012/13.

UN-Habitat (2014). Street as tools for urban transformation in slums: A street- led approach to city-wide slum upgrading. Nairobi, Kenya: United Nation human settlement program.